

Sport en allochtonen in cijfers

Eerste tussenrapportage:
Inventarisatie van kwantitatieve
gegevens over sportdeelname van
allochtonen (1986-1995)

Sport en allochtonen in cijfers

Eerste tussenrapportage:
Inventarisatie van kwantitatieve
gegevens over sportdeelname van
allochtonen (1986-1995)

Amsterdam, mei 1995
Van Dijk, Van Someren en Partners
Eric Lagendijk
Henk Gossink

Inhoudsopgave

	pagina
1 Inleiding	1
1.1 Cijfers vergelijken	1
1.2 Beschrijving van sportdeelname-onderzoeken	2
1.3 Leeswijzer	3
2 Landelijke gegevens	5
2.1 De beschikbaarheid van landelijke gegevens over de sportdeelname van allochtonen	5
2.2 Landelijke sportdeelnamecijfers	6
2.2.1 Het survey-onderzoek van ISEO	6
2.2.2 Het TNO-onderzoek	7
2.3 Vergelijking in de tijd	9
2.4 Samenvattende conclusies	10
3 Gemeentelijke gegevens	13
3.1 Bewonersenquêtes	13
3.1.1 Amsterdam	13
3.1.2 Arnhem	15
3.1.3 Den Haag	16
3.1.4 Haarlem	17
3.1.5 Rotterdam	18
3.1.6 Utrecht	19
3.2 Verenigingsenquêtes	20
3.2.1 Amersfoort	20
3.2.2 Amsterdam	21
3.2.3 Den Haag	23
3.2.4 Dordrecht	24
3.2.5 Groningen	25
3.2.6 Leiden	25
3.3 Overige typen deelname-onderzoek	26
3.3.1 Amsterdam	26
3.3.2 Enschede	28
3.4 Analyse en bruikbaarheid van gemeentelijke sportdeelname-onderzoeken	28
3.4.1 De deelname van allochtonen aan sportverenigingen	28
3.4.2 Sportdeelname van allochtonen in én buiten verenigingsverband	30
4 Conclusies en aanbevelingen	33
4.1 Conclusies	33
4.1.1 Conclusies over lidmaatschap van sportverenigingen	33
4.1.2 Conclusies over sportdeelname in en buiten verenigingsverband	34
4.2 Aanbevelingen	37
4.2.1 Standaardisering	37
4.2.2 Evaluatie-onderzoek	37
4.2.3 Doelgroepen sportstimulering	38
Bijlagen:	
1 Methodiek en aanvullende resultaten van landelijke onderzoeken naar de sportdeelname van allochtonen	41
2 Methodieken gemeentelijke bewonersenquêtes	45
3 Methodieken verenigingsenquêtes	47
4 Methodiek wijkgericht onderzoek	49
5 Aanvullende uitkomsten gemeentelijke onderzoeken	51
6 Bronnenlijst eerste enquêteronde	57

1 Inleiding

1.1 Cijfers vergelijken

Deze tussenrapportage is een verslag van de kwantitatieve analyse van de sportdeelname van allochtonen. De analyse waarin deelnamecijfers met elkaar worden vergeleken is het eerste deel van een onderzoek naar sportbeoefening door allochtonen¹. Dit onderzoek wordt in opdracht van de directie Sportzaken van het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) uitgevoerd door onderzoeks- en adviesbureau Van Dijk, Van Soomeren en Partners (DSP). Het rapport bevat alle beschikbare cijfermatige wetenswaardigheden over de sportdeelname van allochtonen in Nederland. Deze gegevens uit de periode 1986-1995 worden in dit verslag weergegeven en waar mogelijk vergeleken met eerdere cijfers. Een meer systematische interpretatie en beschouwing hierover volgt in het eindrapport waarin de drie deelonderzoeken een plaats zullen krijgen. Daarin zullen kwantitatieve gegevens, een beleidsanalyse, een veldanalyse en ander relevant bronnenmateriaal met elkaar in verband worden gebracht.

De gegevens in dit rapport zijn hoofdzakelijk afkomstig van grote gemeenten die onderzoek hebben gedaan naar sportdeelname van allochtonen op lokaal niveau². Provinciale sportraden en landelijke (sport)organisaties beschikken niet over eigen onderzoeksgegevens op dit terrein. De gemeentelijke onderzoeken die in dit tussenrapport worden besproken vormen geen willekeurige selectie van de onderzoekers. Dit zijn voor zover bekend alle gemeentelijke onderzoeken waarin aandacht wordt besteed aan een verkenning of toetsing van de lokale sportpraktijk aan het stimuleringsbeleid.

Nagenoeg alle onderzoeken verschillen van elkaar. Er is landelijk gezien geen enkele standaardisering toegepast om deelname-onderzoeken onderling vergelijkbaar te maken. Gemeenten maken bijvoorbeeld steeds andere keuzen ten aanzien van:

- de bevolkingsgroepen: allochtonen, migranten, etnische minderheden, buitenlanders;
- de doelgroepen: leeftijd, geslacht, etniciteit;
- de sportdeelname: lidmaatschap vereniging, recreatieve sport, ongebonden sport e.d.;
- criteria voor 'sporter': 1 keer per jaar, 12 keer per jaar, 1 keer per week, of lid zijn van een vereniging of sportschool;

1 Naast de kwantitatieve analyse, zullen tussenrapportages verschijnen over een beleidsanalyse en een veldanalyse.

2 De methodiek die voor deze inventarisatie is gehanteerd bouwt voort op het bekende *sneeuwbal* effect. In eerste instantie is aan beleidsmedewerkers voor sport van de 20 grootste gemeenten gevraagd of zij over gemeentelijke sportdeelnamecijfers beschikken waarbij specifiek aandacht is besteed aan allochtonen. Zo ja, dan is het betreffende rapport opgevraagd. In de literatuurlijst is gekeken van welke andere onderzoeken gebruik is gemaakt. Verder zijn de bestaande 'landelijke' en gemeentelijke rapporten over dit onderwerp op hun bronnen doorgelicht. Dit principe heeft uiteindelijk slechts in beperkt mate in een sneeuwbal effect geresulteerd. Het 'papegaai principe' lijkt veel vaker te worden toegepast. De meeste gemeenten citeren gretig uit een klein aantal in het midden van de jaren tachtig uitgevoerde deelname-onderzoeken. Op die manier hebben de gemeentelijke gegevens uit Amsterdam (Hooft, 1987), Dordrecht en Eindhoven (Brassé, 1985) en Den Haag (Warray, 1990) de richting van het lokale sportstimuleringsbeleid van vele andere grote en middelgrote gemeenten bepaald. Wellicht is dit ook een reden voor het nalaten zelf op onderzoek uit te gaan, "want dat hebben anderen toch al gedaan?"

- de onderzoeksmethodiek: o.a. bevolkingsonderzoek (enquête), een verenigings-enquête, een steekproef onder verenigingen;
- de uitwerking van de resultaten van het onderzoek: de rapportages wijken van elkaar af in de wijze waarop gegevens tegen elkaar worden afgezet en gepresenteerd.

Alleen al deze verschillen in methodiek en begripsbepaling maken een heldere weergave en vergelijking tussen de uitkomsten tot een lastig karwei. Vooral de afbakening van de doelgroepen waarvan de sportdeelname is onderzocht en de operationalisering van sportdeelname zijn voor bijna elk onderzoek weer anders vastgesteld.

1.2 Beschrijving van sportdeelname-onderzoeken

Na een eerste analyse van de verzamelde deelname-onderzoeken is een indeling gemaakt naar type onderzoek. Deze indeling wordt in deze rapportage ook aangehouden en ziet er als volgt uit:

- **Bewonersenquêtes:** dit zijn onderzoeken waarbij een aselechte steekproef is getrokken uit de bevolking. Voor de allochtonen heeft vaak een 'ophoging' plaatsgevonden om de representativiteit voor specifieke bevolkingsgroepen mogelijk te maken. Deze enquête-gegevens kunnen zowel schriftelijk als telefonisch worden verzameld. Soms vinden bij allochtone groepen huisbezoeken plaats.
- **Verenigingsenquêtes:** dit zijn onderzoeken met een meer beperkte reikwijdte omdat alleen een deel van de georganiseerde sport wordt benaderd. Bovendien is het maar de vraag of de ledenadministratie goed op de hoogte is van de etnische achtergrond van de aangesloten leden. Uitkomsten van dergelijke onderzoeken moeten met de nodige terughoudendheid worden geïnterpreteerd. Ze geven slechts een globaal beeld van de populariteit van de takken van (competitie)sport onder allochtonen. In de ene gemeenten worden alle verenigingen en sport-scholen aangeschreven. In andere gemeente is een selectie van sportverenigingen gemaakt die een vertekend beeld kan opleveren van de feitelijke verenigingsparticipatie van allochtone inwoners. Een andere kanttekening betreft het feit dat niet alle geregistreerde leden in de betreffende gemeente wonen. Omgekeerd kan het ook zijn dat (allochtone) inwoners van de te onderzoeken gemeente in een andere plaats sporten.
- **Overige methoden:** onder dit kopje worden zogenaamde voorzieningengebruik-onderzoeken en andere (minder vaak voorkomende) onderzoeken geschaard.

Elk gemeentelijk sportdeelname-onderzoek wordt kort besproken. De uitkomsten moeten worden afgelezen tegen de achtergrond van de operationalisering die door de betreffende onderzoekers is gehanteerd. De methodieken van de onderzoeken staan vermeld in de bijlagen 2, 3 en 4. Daarnaast worden in bijlage 5 aanvullende resultaten gepresenteerd. In de hoofdttekst worden de belangrijkste resultaten van elk onderzoek beschreven. Bovendien worden deze onderling vergeleken.

Waar buiten het bespreken van verzamelde onderzoeksrapporten de begrippen 'sport' en 'allochtonen' worden gebruikt, gelden de volgende betekenissen of definities:

- **sport:** hierbij wordt de definitie van Diopter (Van Bottenburg, 1995³) aangehouden;

³ Deze publicatie zal op korte termijn verschijnen. De definitie zal worden opgenomen in het integrale eindrapport.

- **allochtonen:** zij die in het buitenland zijn geboren en degenen die in Nederland zijn geboren maar waarvan beide of één van beide ouders in het buitenland is geboren⁴. Omdat in deze omschrijving wordt uitgegaan van 'buitenlandse afkomst' is het tevens mogelijk om keuzes te maken op basis van de verschillende geboortelanden. Dit is zinvol met het oog op beleid dat gericht is op het bestrijden van 'achterstand', zoals ook het geval bij het stimuleren van sportdeelname onder bepaalde doelgroepen waarvan wordt aangenomen dat zij minder dan gemiddeld in de sportwereld vertegenwoordigd zijn.

De gemeenten die in dit verslag aan de orde komen hebben vaak meer materiaal toegezonden dan de rapporten die hier worden behandeld. Daarnaast hebben ook andere gemeenten, Provinciale en landelijke sportorganisaties stukken verstuurd die niet in dit rapport zijn terug te vinden. Het gaat dan veelal om beleidsrapporten en deelnamegegevens van sportstimuleringsactiviteiten of sportprojecten voor allochtonen. Omdat deze gegevens weinig of niets zeggen over de feitelijke sportdeelname van allochtonen maar wel bruikbaar zijn voor de beleidsanalyse en de integrale eindrapportage, zullen deze documenten in een latere fase van het onderzoek aan bod komen. Het toegezonden materiaal is geheel weergegeven in de bronnenlijst van bijlage 6.

1.3 Leeswijzer

Na dit inleidende hoofdstuk volgt in hoofdstuk 2 een beschrijving van de magere vangst die een speurtocht naar landelijke sportdeelnamecijfers van allochtonen heeft opgeleverd. Hoofdstuk 3 geeft een beeld van de bonte lappendeken die de lokale onderzoeken samen opleveren. Dit hoofdstuk is ingedeeld naar type onderzoek, namelijk bewonersenquêtes, verenigingsenquêtes en overige methoden. Aanvullende uitkomsten van deze onderzoeken en de gehanteerde methodieken zijn in de bijlagen opgenomen. Tenslotte worden de resultaten van deze onderzoeks-inventarisatie in hoofdstuk 4 systematisch op een rijtje gezet. Nadat enkele conclusies zijn getrokken, wordt een aantal beleidsaanbevelingen geformuleerd. Tegen de achtergrond van alle in dit rapport gepresenteerde losse feitjes verdienen deze aanbevelingen extra aandacht.

⁴ Deze definitie sluit aan bij het landelijke classificatiesysteem waarbij wordt uitgegaan van 'buitenlandse afkomst'. In de oude definitie is het geboorteland van de persoon zelf het criterium. Deze definitie is persoonsgebonden en niet gezinsgebonden. De oude definitie is minder bruikbaar geworden omdat het aantal naturalisaties is toegenomen en de tweede generatie (in Nederland geboren allochtone kinderen) minder zichtbaar werd.

2 Landelijke gegevens

2.1 De beschikbaarheid van landelijke gegevens over de sportdeelname van allochtonen

Tot voor kort hadden de laatste uitgebreide landelijke onderzoeken naar de sportdeelname van de Nederlandse bevolking betrekking op 1983, 1984 en 1990 (Manders en Kropman, 1987⁵; Van Puffelen, 1988; Prinssen, 1992⁶). In deze onderzoeken is evenwel geen onderscheid gemaakt naar nationaliteit of etniciteit. In 1994 is een gedetailleerd rapport van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) verschenen over de sportbeoefening in 1991⁷. De gegevens in deze publikatie zijn afkomstig uit het Aanvullend Voorzieningen Onderzoek (AVO) dat in opdracht van het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) wordt uitgevoerd. Het onderzoek is gehouden onder een steekproef van de bevolking van zes jaar en ouder. In het CBS-rapport worden geen uitspraken gedaan over het sportgedrag van allochtone groepen in de Nederlandse bevolking. Uit de opgevraagde informatie over de responsgroep blijkt dat iets meer dan 400 van de 12800 respondenten zichzelf tot een allochtone groep rekent, waarvan 160 personen onder de categorie 'andere groep' vallen. De verschillende bevolkingsgroepen hebben een te geringe omvang om betrouwbare uitspraken te doen over het sportgedrag.

NOC*NSF, de nationale sportkoepel voor de georganiseerde sport, maakt in haar jaarlijkse rapportage over de ledentallen van de nationale sportbonden wel onderscheid naar leeftijd en geslacht, maar niet naar nationaliteit of geboorteland. Dat doen de bonden overigens zelf ook niet.

Een landelijk onderzoek dat voor rapportage in aanmerking is gekomen betreft het '*Survey Positie en Voorzieningengebruik Allochtonen*' van het Instituut voor Sociologisch-Economisch Onderzoek (ISEO) van de Erasmus Universiteit Rotterdam. Sinds 1986 wordt het meerjarige onderzoeksproject 'Toegankelijkheid en Evenredigheid' uitgevoerd onder verantwoordelijkheid van het ISEO in opdracht van het ministerie van Binnenlandse Zaken⁸. Onderdeel van dit project is de positie van allochtonen in de Nederlandse samenleving. Voor de gehanteerde onderzoeksmethodiek wordt verwezen naar bijlage 1.

Een ander landelijk en representatief onderzoek waaruit gegevens kunnen worden gehaald over de sportdeelname van allochtonen heeft alleen betrekking op de schoolgaande jeugd. Het onderzoek draagt de titel *Peilingen in de jeugdgezondheidszorg* en is uitgevoerd door TNO Preventie en Gezondheid⁹. Het peiljaar is het schooljaar 1992/1993. Aan dit onderzoek is meegewerkt door 21 GGD'en die verspreid over het land liggen. De vier grote steden zijn alle in het onderzoek vertegenwoordigd. De 5515 onderzochte leerlingen zijn voornamelijk afkomstig van de groepen 2, 4 en 7 of 8 van het basisonderwijs en klas 2 van het voortgezet onderwijs. De vragenlijsten zijn tijdens het preventief gezondheidsonderzoek door JGZ-medewerkers ingevuld. De respons bedraagt 96%.

5 Manders, Th., en J. Kropman, *Sport: ontwikkelingen en kosten*. Nijmegen: ITS, 1987.

6 Prinssen, J. en J. Kropman, *Sportdeelname in Nederland. Continuïteit en veranderingen in de deelname tussen 1978 en 1990*. ITS: Nijmegen, juni 1992.

7 CBS, *Sportbeoefening 1991*. Sociaal-culturele berichten 1994-11. Voorburg/Heerlen: 1994.

8 Martens E., e.a., *Notitie Ten geleide*, Rotterdam: april 1992.

9 J. Spee-van der Wekke, J.F. Meulmeester e.a., TNO-PG-publicatienummer 94.091, december 1994.

De relevante uitkomsten van beide onderzoeken worden beknopt weergegeven. In bijlage 1 worden de methodiek en resultaten uitvoeriger gepresenteerd. Eerst komt het ISEO-onderzoek aan bod. Vervolgens wordt het TNO-onderzoek besproken. Tenslotte volgt een vergelijking met kwantitatieve gegevens uit het midden van de jaren tachtig.

2.2 Landelijke sportdeelnamecijfers

2.2.1 Het survey-onderzoek van ISEO

Resultaten

In totaliteit neemt de participatie aan sport- en gezelligheidsverenigingen voor alle bevolkingsgroepen bij elkaar met het vorderen van de leeftijd gestaag af van 32% tot 22%. Deze absolute percentages zeggen niet zoveel omdat het om meer gaat dan alleen lidmaatschap van een sportvereniging. De deelnamepercentages per leeftijdsgroep en land van herkomst zijn terug te vinden in bijlage 1.

Autochtone mannen en vrouwen zijn duidelijk vaker lid van dergelijke verenigingen dan allochtonen. Mannen zijn over het geheel vaker lid dan vrouwen. Tussen de verschillende bevolkingsgroepen doen zich opmerkelijke verschillen voor. Zo doet de daling in lidmaatschap met het stijgen van de leeftijd zich veel minder pregnant voor bij Surinaamse mannen en vrouwen. Op jongere leeftijd zijn zij (veel) minder vaak lid dan autochtonen, op oudere leeftijd is dat nauwelijks nog het geval. Turken en Marokkanen zijn over de gehele linie sterk ondervertegenwoordigd. In de tabel zoekt men tevergeefs naar Turkse en Marokkaanse vrouwen omdat zij volgens de gehanteerde methodiek niet worden aangemerkt als hoofden van huishoudens.

Opvallend is de lage participatie van Turkse en Marokkaanse jongemannen. Waarschijnlijk is dit (voor een deel) toe te schrijven aan hun maatschappelijke positie als hoofd van het huishouden. Vooral vergeleken met de autochtone referentiegroep blijven deze verschillen markant.

Antilliaanse mannen en vrouwen nemen een tussenpositie in tussen de Turkse en Marokkaanse groep en de autochtonen. Net als bij de Surinaamse vrouwen doet zich bij de Antilliaanse vrouwen niet of nauwelijks een daling in participatiegraad voor bij toename van de leeftijd, zij het op wat lager niveau. Een deel van de verklaring voor de hogere deelnamecijfers van Surinamers en Antillianen is waarschijnlijk de bekendheid van deze groepen met de verenigingsorganisatie. In tegenstelling tot Marokko en Turkije hebben immigranten uit Suriname en de Antillen wel een verenigingstraditie opgebouwd in hun landen van herkomst.

Conclusies

Bij dit onderzoek moet goed worden beseft dat het gaat om deelname van hoofden van huishoudens aan sport- en gezelligheidsverenigingen. Daarmee hebben de uitkomsten van deze vraag uit een veel breder leefsituatie-onderzoek voor dit sport-onderzoek slechts een beperkte reikwijdte en precisie. De reikwijdte is beperkt omdat het uitsluitend om hoofden van huishoudens gaat. De precisie is niet groot omdat in plaats van sportdeelname de participatie aan sport- en gezelligheidsverenigingen wordt gemeten.

De belangrijkste trend is dat de deelname aan sport- en gezelligheidsverenigingen voor elke leeftijdscategorie zowel bij mannen als bij vrouwen het hoogst is onder de autochtone hoofden van huishoudens. Bij de mannen volgen op enige afstand de Antillianen en Surinamers en pas op afstand de Turken en Marokkanen. Bij de vrouwen zijn de verschillen wat minder pregnant, hoewel in de leeftijdscategorie 35-50 jaar 2,5 maal zo veel autochtone als allochtone vrouwen van deze verenigingen lid zijn.

2.2.2 Het TNO-onderzoek

Resultaten

De onderzoekers vonden significante samenhangen tussen sportdeelname en een aantal achtergrondvariabelen. Leerlingen van LBO-MAVO en MAVO-HAVO zijn minder vaak lid van een sportclub dan basisscholieren. Binnen het voortgezet onderwijs zijn HAVO-VWO-leerlingen vaker lid van een sportclub dan leerlingen van LBO-MAVO. Leerlingen van het platteland zijn vaker lid van een sportvereniging dan leerlingen uit de grote steden. Kinderen van hoog opgeleide ouders (HBO-Universiteit) zijn vaker lid van een sportclub dan kinderen van lager opgeleide ouders. Vergeleken met Nederlandse leerlingen sporten vooral Turkse en Marokkaanse kinderen minder vaak in verenigingsverband. In tabel 1 worden de relaties tussen etniciteit van schoolgaande kinderen, de opleiding van hun ouders en lidmaatschap van sportclubs in procenten uitgedrukt.

Tabel 1: Lidmaatschap van sportclub(s) van leerlingen groep 7/8 BaO en klas 2 VO naar etniciteit en opleiding ouders (n=2765) in 1992/1993

Bevolkingsgroep	% lid van sportclub(s)
Schoolopleiding ouders:	
(geen) lagere school	45 %
LBO/MAVO	68 %
HAVO/VWO/MBO	70 %
HBO/Universiteit	80 %
Etniciteit:	
Nederlands	70 %
Surinaams/Antilliaans	42 %
Turks/Marokkaans	34 %
anders	56 %

Van de kinderen die lid zijn van een sportclub hebben jongens vooral gekozen voor voetbal (45%), tennis (15%) en judo (7%), terwijl meisjes vaak deelnamen aan gymnastiek (19%), paardrijden (16%) en tennis (15%). Jongens uit het voortgezet onderwijs besteden relatief de meeste tijd aan sport. Gemiddeld wordt zo'n 2 tot 3 uur buiten verenigingsverband gesport¹⁰.

¹⁰ Ook buiten school- en clubverband wordt door veel leerlingen aan sport gedaan. Driekwart van alle jongens en 54% van de meisjes uit groep 7/8 van het basisonderwijs sport 'ongeorganiseerd'. In de tweede klas van het voortgezet onderwijs zijn deze percentages 66% resp. 47%.

Wanneer nu gekeken wordt naar het aantal uren dat aan sport¹¹ wordt besteed per etnische groep, ontstaat het volgende beeld:

Tabel 2: Gemiddeld aantal uren sport per week per etnische groep in groep 7/8 BaO en klas 2 VO in % (n=2691)

Etniciteit	0-3 uur	4-7 uur	> 8 uur
Nederlands	12 %	40 %	49 %
Surinaams/Antilliaans	29 %	55 %	16 %
Turks/Marokkaans	48 %	26 %	26 %
anders	22 %	36 %	42 %

Tabel 2 laat duidelijk zien dat niet-Nederlandse kinderen minder tijd aan sport besteden dan Nederlandse leerlingen. Het TNO heeft ook berekend dat kinderen van lager opgeleide ouders minder vaak aan sport doen dan leeftijdgenoten met hoog opgeleide ouders. Over het algemeen neemt met de leeftijd (van 4 tot 13-15 jaar) het percentage sportende kinderen toe, evenals de tijd die aan het sporten wordt besteed. Daarna neemt de sportdeelname weer af.

Conclusies

Ook uit ander gezondheidkundig onderzoek¹² blijkt dat niet-Nederlandse leerlingen minder vaak lid zijn van een sportclub dan Nederlandse leerlingen. Opgemerkt wordt dat "(...) *hierbij waarschijnlijk financiële en culturele factoren een rol spelen*". Dit laatste blijkt ook uit het TNO-onderzoek. De lagere sociaal-economische positie van de gezinnen waaruit Turkse en Marokkaanse kinderen en in mindere mate Surinaamse/Antilliaanse kinderen afkomstig zijn, hangt nauw samen met de lagere en minder intensieve sportdeelname. Toch verklaart dit deze achterstand niet helemaal (zie tabel 2 in bijlage 1). Een deel van de verklaring zal liggen in de andere plaats en de betekenis die allochtonen toekennen aan sport in vergelijking met autochtonen. Deze waardering is verbonden met de plaats en betekenis van sport in de landen van herkomst en verschilt per nationaliteit. Dit verklaart ook de relatieve onbekendheid met de verenigingsstructuur onder Marokkanen en Turken. Deze onbekendheid zal met de lagere prioriteit die toegekend wordt aan sport afnemen bij volgende generaties allochtonen die zich verder wortelen in de Nederlandse samenleving.

11 Sporten bij een club, op school, buiten verenigingsverband en het fietsen van en naar school.

12 Backx, F. e.a., Hoe lichamelijk (in)actief zijn Nederlandse volwassenen in hun vrije tijd? CBS Maandbericht Gezondheidsstatistiek 1994, (3): pp. 4-16, en: Verbeek, A. e.a., *De epidemiologie van sportblessures bij de schoolgaande jeugd*. Oosterbeek: NISGZ, 1984.

2.3 Vergelijking in tijd

In 1984 heeft het CBS een leefsituatie-onderzoek verricht onder 1.345 Turkse en 1.087 Marokkaanse hoofden van huishoudens van 18 jaar en ouder, overwegend van het mannelijk geslacht¹³. De uitkomsten zijn opgesplitst naar leeftijdscategorie en worden weergegeven in tabel 3. In deze tabel zijn ook bij benadering cijfers weergegeven van de autochtone bevolking. Helaas heeft het CBS geen gegevens voorhanden om een goede vergelijking mogelijk te maken omdat de vraag die aan Turken en Marokkanen gesteld is anders is dan die voor de autochtone Nederlanders. Met behulp van de sportdeelname-onderzoeken van Manders en Kropman¹⁴ (die eenzelfde definiëring van sport aanhouden) is een grove vergelijking mogelijk.

Tabel 3: Sportdeelname van Turken en Marokkanen in Nederland naar nationaliteit en leeftijdsklasse in 1984

Leeftijdscategorie	Turken	Marokkanen	Nederlanders
18-24 jaar	47 %	44 %	ca. 89 %
25-34 jaar	37 %	32 %	ca. 81 %
35-44 jaar	21 %	15 %	ca. 75 %
45-55 jaar	11 %	6 %	ca. 65 %
55 jaar en ouder	5 %	8 %	ca. 55 %
Totaal	24%	16%	75%

Ook bij tabel 3 moet goed beseft worden dat het bij de Turken en Marokkanen om hoofden van huishoudens gaat en bij de autochtone Nederlanders niet. Bovendien gaat het om het vergelijken van de uitkomsten van twee verschillende onderzoeken met een enigszins afwijkende methodiek. Harde conclusies kunnen en mogen hieruit niet getrokken worden. Duidelijk is dat de percentages in de tabel in de kolom Nederlanders voor alle leeftijdscategorieën lager zullen liggen wanneer het (lage) gemiddelde opleidingsniveau van Turken en Marokkanen wordt meegewogen¹⁵. Grofweg zou elk percentage in die kolom met 3/4 vermenigvuldigd moeten worden. De conclusie die dan (hoewel met de nodige slagen om de arm) getrokken mag worden, is dat het nog steeds bestaande verschil

13 CBS, *De leefsituatie van Turken en Marokkanen in Nederland 1984. Deel 1. Eerste uitkomsten*. Den Haag: 1986.

14 Manders, Th., en J. Kropman, *Sport: ontwikkelingen en kosten*. Nijmegen: ITS, 1987.

15 'Aan sport doen' is in dit onderzoek opgevat als tenminste 12 keer per jaar één of andere tak van sport beoefenen. De verschillen bij elke leeftijdscategorie tussen Turken en Marokkanen enerzijds en de Nederlanders anderzijds zijn hier zeer groot. In tegenstelling tot het hiervoor besproken ISEO-onderzoek is de Nederlandse referentiegroep (hier van Manders en Kropman) geen vergelijkbare groep (qua sociaal-economische achtergrond) omdat het een dwarsdoorsnede van de Nederlandse bevolking is. In hetzelfde onderzoek van Manders en Kropman is de sportdeelname afgezet tegen het opleidingsniveau van de respondenten. Nederlanders die alleen de basisschool of LBO hebben gevolgd doen het minst aan sport (61%), gevolgd door MAVO-opgeleiden (74%). Zij die MBO, HAVO of VWO hebben gevolgd sporten het meest, namelijk 85%. Universitair geschoolden en degenen met een diploma hogere beroepsopleiding komen daar dicht bij in de buurt (83%).

in sportdeelname niet alleen te verklaren is op basis van verschil in opleidingsniveau.

Tabel 3 laat ook zien dat binnen elke leeftijdscategorie meer Turken dan Marokkanen aan sport doen, behalve onder de oudste mannen. De sportdeelname neemt af met het stijgen van de leeftijd. Deze daling doet zich het sterkst voor tussen de 25 en 44 jaar, meestal de periode waarin gezinsvorming optreedt. In dit onderzoek is ook gevraagd naar lidmaatschap van sportverenigingen. Zeven procent van de Turken en 6% van de Marokkanen is in 1984 lid van een sportclub. Voor Nederlanders ligt dit percentage in hetzelfde jaar gemiddeld op ongeveer 30%. Bijna tweederde van de Turken kiest voor een Turkse vereniging en bij de Marokkanen is dit ca 40%.

Uit een onderzoek dat in 1982 is gehouden¹⁶ blijkt dat 16% van de Surinaamse migranten, zowel mannen als vrouwen van 15-75 jaar, sport in georganiseerd verband beoefent. Zij zijn zowel lid van Surinaamse als van Nederlandse verenigingen. Hiervoor zijn bijna 1100 Surinamers ondervraagd.

2.4 Samenvattende conclusies

Op grond van deze vergelijkingen in de tijd kunnen nauwelijks scherpe conclusies worden getrokken over de landelijke ontwikkeling van de sportdeelname van allochtonen. Dit komt vooral door de verschillen in onderzoeksmethodiek, en meer in het bijzonder de operationalisering van het begrip 'sporter'. Bovendien laten onderzoekers het na om eenduidige vergelijkingen te maken met de autochtone bevolking. Helaas zijn de landelijke surveys gericht op hoofden van huishoudens zodat binnen de breed samengestelde groep allochtonen geen specifieke uitspraken gedaan kunnen worden over het sportgedrag van de verschillende etnische groepen en categorieën daarbinnen (bijvoorbeeld naar leeftijd, sexe en land van herkomst). Met een grove pennestreek mogen we concluderen dat allochtonen halverwege de jaren tachtig zeer slecht vertegenwoordigd zijn in sportverenigingen. Turken en Marokkanen scoren hierbij het laagst. Antillianen en Surinamers nemen een tussenpositie in tussen Nederlanders en Turken en Marokkanen. Deze lage absolute deelname is ook relatief laag wanneer gecorrigeerd wordt op opleidingsniveau. Dit geldt ook voor kinderen van 4 tot 13-15 jaar zoals is gebleken uit het TNO-onderzoek uit 1992/1993. Hoewel Turkse en Marokkaanse kinderen veel vaker lid zijn van een sportclub dan ouderen met deze nationaliteit, ligt het deelnamepercentage lager dan bij kinderen van ouders met een laag opleidingsniveau. Ook hier nemen Antilliaanse en Surinaamse kinderen een tussenpositie in die overigens ook beneden het niveau ligt van kinderen met ouders met het laagste scholingsniveau. Niet-Nederlandse kinderen sporten in vergelijking met hun ouders tegenwoordig dus vaker bij een sportvereniging, maar hebben in geen geval hun 'inhaalrace' voltooid.

Wanneer we kijken naar de totale sportdeelname, inclusief het sporten buiten verenigingsverband dan geldt hetzelfde. Turken en Marokkanen doen dus ook minder aan sport buiten verenigingsverband dan autochtone Nederlanders, zelfs wanneer wordt uitgegaan van een vergelijkbaar opleidingsniveau.

16 Reubsaet, T.J.M. e.a., *Surinaamse migranten in Nederland. Deel 2. De positie van Surinamers in de Nederlandse samenleving*. ITS, Nijmegen: 1982.

In het begin van de jaren negentig is vastgesteld dat de achterstand in georganiseerde sportdeelname niet is ingelopen. Hoewel hierbij ook de deelname aan gezelligheidsverenigingen is inbegrepen, mag worden geconcludeerd dat van een 'inhaalslag' ten opzichte van autochtonen met een laag opleidingsniveau geen sprake is. Deze meting heeft alleen betrekking op hoofden van huishoudens; de conclusie geldt evenwel voor alle grote migrantengroepen. Het is helaas door gebrek aan landelijke gegevens over de totale sportdeelname van allochtonen niet mogelijk om een uitspraak te doen over de ontwikkeling van de sportdeelname van allochtonen buiten verenigingsverband. Gemeentelijke gegevens uit hoofdstuk 3 kunnen wellicht richtinggevend zijn.

3 Gemeentelijke gegevens

3.1 Bewonersenquêtes

In Amsterdam, Den Haag, Haarlem, Rotterdam en Utrecht zijn bewonersenquêtes gehouden die gegevens over de sportdeelname van allochtone inwoners hebben opgeleverd. Eerst wordt de algemene methodiek van dit soort onderzoeken besproken. Daarna worden de belangrijkste resultaten per gemeente gepresenteerd.

Bewonersenquêtes zijn onderzoeken waarbij een aselechte en representatieve steekproef is getrokken uit de bevolking zodat gemeten kan worden hoe de plaatselijke bevolking zich op bepaalde terreinen gedraagt. Soms worden specifieke sportonderzoeken onder de bewoners uitgevoerd, in andere gevallen maakt sport deel uit van een breder (omnibus)onderzoek. De meerwaarde van dergelijke peilingen is de eenvoudige herhaalbaarheid ervan waardoor ontwikkelingen in de sportdeelname getraceerd kunnen worden. Voor allochtonen heeft vaak een 'ophoging' van de steekproef plaatsgevonden om de representativiteit voor specifieke bevolkingsgroepen (naar land van herkomst) mogelijk te maken. Deze enquête-gegevens kunnen zowel schriftelijk als telefonisch worden verzameld. Soms vinden bij allochtone groepen huisbezoeken plaats. Voor de verschillende uitwerkingen van deze methodiek door gemeenten wordt verwezen naar bijlage 2.

3.1.1 Amsterdam¹⁷

Turkse en Marokkaanse meisjes en vrouwen doen over het algemeen het minst aan sport. Bij mannen en vooral jongens zijn de verschillen tussen de etnische groepen aanzienlijk kleiner dan bij vrouwen. Onder de verschillende groepen jongens/jongeren en mannen lopen de percentages 'actieve sporters' lang niet zo sterk uiteen als bij vrouwen en meisjes. Wél bestaan er grotere deelnameverschillen bij lidmaatschappen van sportverenigingen. Bij de jongens en de jongeren blijven de Turken en Marokkanen flink achter bij de Surinamers en Nederlanders. Boven de 25 jaar neemt de deelname van Marokkanen af tot 5% en zijn ook de Surinamers verder achterop geraakt ten opzichte van de Nederlandse mannen. Allochtone vrouwen zijn in 1987 nauwelijks aangesloten bij sportverenigingen. De meerderheid van hen doet trouwens helemaal niet aan sport.

In tabel 4 staan de belangrijkste resultaten van het Amsterdamse onderzoek uit 1987 weergegeven. Enkele hokjes in de tabel zijn leeg omdat niet elke vraag voor alle leeftijdsgroepen is uitgewerkt. De tabel is ontstaan door enkele uitkomsten van het onderzoek schematisch bij elkaar te zetten.

17 Hooft, J., *De sportdeelname van etnische minderheidsgroepen*. Gemeente Amsterdam: Bestuursinformatie, afdeling Onderzoek en Statistiek, juni 1987.

Tabel 4: Percentages actief sporter, verenigingsleden en niet-sporter naar etnische groep en naar leeftijd en geslacht in Amsterdam (1987)

Bevolkingscategorie	Actief sporter	Lid van sport- vereniging	Niet-sporter
Meisjes/jonge vrouwen; - Zuideuropeaanse - Surinaamse - Turkse - Marokkaanse - Nederlandse	50% 50% 30% 30% 85%		40% 45% 60% 60% 11%
Vrouwen: - Allochtone - Autochtone	25% 70%	2% 31%	65-70% 17%
Jongens/jongeren: - Allochtone - Autochtone - Zuideuropeaanse - Surinaamse - Turkse - Marokkaanse - Nederlandse	80% 90%	21% 35% 14% 16% 46%	
Mannen: - Zuideuropeaanse - Surinaamse - Turkse - Marokkaanse - Nederlandse	- 76% ca. 60% ca. 60% 79%	7% 18% 13% 5% 42%	

De hypothese is getoetst of sportdeelnameverschillen zijn terug te voeren op verschillen in opleidingsniveau. De volledige resultaten hiervan zijn te vinden in bijlage 5. De auteur concludeert dat er waarschijnlijk een sterke samenhang is tussen lagere sportdeelname van allochtonen en hun relatief lagere opleidingsniveau: *"Als allochtone jongens en mannen hetzelfde opleidingsniveau zouden hebben als autochtonen zou er vermoedelijk geen verschil zijn in de frequentie van sportdeelname."* Hier wordt de kanttekening bij geplaatst dat deze veronderstelling niet met zekerheid bevestigd of ontkend kan worden omdat er een ongelijke verdeling van allochtonen en autochtonen is naar opleidingsniveau. Behalve de cultuur in het land van herkomst zijn sociaal-economische status en opleidingsniveau van invloed op de deelname van allochtonen aan diverse takken van sport. Dit verklaart de relatief hoge deelname van laag opgeleide migranten aan vecht- en krachtsporten en voetbal. Tegen deze achtergrond is het ook beter te begrijpen waarom allochtone vrouwen kiezen voor zwemmen en gymnastiek.

Tenslotte zijn in de enquête enkele vragen opgenomen over deelname aan 'ongebonden sport', de sportbeoefening buiten school- en clubverband. Hieruit blijkt het volgende:

- Bij gelijke leeftijd doen allochtone jongeren en mannen (vooral Turken en Marokkanen) vaker mee aan 'koffiehuisactiviteiten' dan autochtone Amsterdammers,
- Allochtonen doen bij vergelijkbare leeftijd minder vaak aan ongebonden sport dan autochtonen voor zover het gaat om:
 - . alle vormen van ongeorganiseerde sport beoefend door vrouwen;
 - . sport in de openbare ruimte bij volwassen mannen;
 - . sporttoernooien via het werk of buurtinstellingen bij mannen;
 - . zelfgeorganiseerde sportactiviteiten (huren van een zaal of veld) door mannen.
- Tussen allochtone en autochtone jongens en mannen van dezelfde leeftijd is er nauwelijks of geen verschil in deelnamepercentages voor wat betreft:
 - . sport in de openbare ruimte bij jongeren;
 - . gemeentelijke sportinstuiven;
 - . sportactiviteiten die door buurthuizen worden georganiseerd;
 - . sport via commerciële instellingen (sportscholen, particuliere sportaanbieders).

3.1.2 Arnhem¹⁸

Van de autochtone Arnhemmers doet 66% aan één of meer vormen van sport en recreatie. Dat is één procent meer dan de etnische minderheden samen (65%)¹⁹. De auteur merkt op dat "(...) *de redelijk positieve score wellicht wordt veroorzaakt door een 'selectie' op grond van het machtig zijn van de Nederlandse taal.*"

Eerder, in 1983, is in Arnhem een enquête van zeer beperkte omvang gehouden onder een groep buitenlandse scholieren²⁰. Daaruit is gebleken dat 35% van de jongens tussen de 13 en 23 jaar lid is van een sportvereniging. Hiervoor werden 52 jongens benaderd. Van de twaalf meisjes die zijn ondervraagd deed geen enkele aan verenigingssport. Uit gegevens van de helft van de sportverenigingen in Arnhem blijkt dat nog geen 3% van alle buitenlandse Arnhemmers lid is van een sportvereniging. Buitenlandse mannen tot 30 jaar doen nog redelijk veel aan sport. Mannen boven die leeftijd en buitenlandse vrouwen ouder dan 19 jaar zijn daarentegen zelden lid van een Arnhemse sportclub. Geconcludeerd wordt dat 'burgerlijke staat' onder migranten van grote invloed is op sportdeelname in georganiseerd verband.

Turken (4%) sporten nog het meest bij verenigingen; Italianen het minst (1%). Van de Turkse mannen is 6% lid van een Arnhemse sportclub. Turkse vrouwen waren in 1983 nauwelijks aangesloten bij een sportvereniging, hetgeen ook geldt voor vrouwen uit andere minderheidsgroeperingen. Uitzondering hierop vormen Suri-naamse vrouwen die met 3% in zeer beperkte mate aansluiting hebben gevonden bij verenigingen. Dit is iets lager dan hun mannelijke landgenoten. Het verschil tussen mannen en vrouwen uit de andere etnische minderheidsgroepen is veel groter.

18 Gemeente Arnhem, dienst CES, *Notitie betreft deelname allochtonen aan sport*. Arnhem: 1995.

19 Meer gegevens konden niet geleverd worden.

20 Joosten, R. *Sportbeoefening en culturele minderheden. Een inventariserend onderzoek in Arnhem*. Stageverslag in opdracht van de gemeente Arnhem, afdeling Onderzoek en Statistiek en dienst Lichamelijke Opvoeding en Sport. Arnhem: 1983.

3.1.3 Den Haag²¹

In het rapport van Warray wordt het deelnamepercentage aan sport en sportieve recreatie van autochtone mannen en vrouwen gesteld op 65 % respectievelijk 53 % ten opzichte van 48 % en 32 % voor allochtone mannen en vrouwen. Iemand die één keer per jaar aan sport of sportieve recreatie doet wordt als sporter aangemerkt²². Onderscheid naar land van herkomst geeft het volgende beeld:

- Surinaamse mannen en vrouwen: 62 % en 44 %;
- Turkse mannen en vrouwen: 35 % en 16 %;
- Marokkaanse mannen en vrouwen: 35 % en 38 %.

In vergelijking met uitkomsten van onderzoek in andere gemeenten is het deelnamepercentage van Marokkaanse vrouwen opvallend hoog. Dit wijten de onderzoekers aan het feit dat veel Marokkaanse vrouwen fietsen en wandelen hebben aangekruist. Dergelijke voor velen 'dagelijkse activiteiten' kunnen maar beter niet in deelname-onderzoeken worden opgenomen.

Tabel 5 geeft een overzicht van de deelnamepercentages uitgesplitst naar het organisatorisch verband waarin sport plaatsvindt.

Tabel 5: Deelnamepercentages naar organisatorisch verband en geslacht in Den Haag (1990)

	Allochtone mannen	Allochtone vrouwen
Autochtone sportvereniging	15 %	8 %
Allochtone sportvereniging	11 %	8 %
Gemengde sportvereniging	21 %	24 %
Autochtoon informeel verband	10 %	15 %
Allochtoon informeel verband	10 %	8 %
Gemengd informeel verband	11 %	17 %
Individueel, met vrienden of gezin	22 %	20 %

21 Onderzoeksbureau Warray, in opdracht van de afdeling Jeugd, Sport, Recreatie en Wijk-aangelegenheden van de gemeente Den Haag, *Als we ruimte hadden dan Een onderzoek naar de deelname aan sport en sportieve recreatie van Haagse migranten*. Den Haag: november 1990.

22 Een zeer ruime definitie dus. Overigens doet de meerderheid van de 'sporters' regelmatig aan sport. Slechts 9 % van de mannelijke sporters en 11 % van de allochtone vrouwen die aan sport doen bedrijven die sport(en) minder dan 12 maal per jaar. Tweederde van de mannen en bijna 60 % van de vrouwen beoefent meer dan 40 keer per jaar een sport.

3.1.4 Haarlem²³

Van alle Haarlemmers doet 55 % ten minste aan één sport. Ruim 40 % doet helemaal niet aan sport, terwijl 5 % alleen op school, tijdens de vakantie of zeer incidenteel sport beoefent. Turken en Marokkanen die in Haarlem wonen doen significant minder aan sport dan autochtone Haarlemmers, zowel binnen verenigingsverband als daarbuiten. Tabel 6 geeft de sportdeelname weer, uitgesplitst naar sexe, nationaliteit en leeftijdsgroep.

Tabel 6: Sportdeelname naar leeftijdsgroep van Turken, Marokkanen en Nederlanders in Haarlem in 1991

Bevolkingsgroepen naar leeftijd	Deelnamepercentage van mannen	Deelnamepercentage van vrouwen	Totaal deelnamepercentage
Turken:			
6-18 jaar	81 %	42 %	57 %
ouder dan 18 jaar	32 %	18 %	25 %
totaal	44 %	27 %	35 %
Marokkanen:			
6-18 jaar	29 %	29 %	29 %
ouder dan 18 jaar	31 %	14 %	24 %
totaal	30 %	22 %	26 %
Autochtonen:			
6-18 jaar	75 %	64 %	70 %
ouder dan 18 jaar	52 %	48 %	50 %
totaal	59 %	51 %	55 %

Alleen bij de Turkse jongens is sprake van een relatief hoge sportdeelname. Zij sporten zelfs meer dan autochtone jongens. De sportbeoefening blijft vooral onder de Turkse vrouwen en alle Marokkaanse categorieën duidelijk achter. Zowel Turken (72 % van de sporters) als Marokkanen (54 %) kiezen voor de beoefening van sport voor het verenigingsverband. Dit is grotendeels te herleiden tot de populariteit en de organisatie van de voetbalsport. Turken sporten daarnaast ook onder auspiciën van buurthuizen en individueel (20 %). Bij Marokkanen is na de vereniging de sportschool de meest voorkomende organisatievorm. De frequentie waarmee Turken en Marokkanen aan sport doen wijkt niet noemenswaardig af van het Haarlemse gemiddelde.

In Haarlem neemt de sportdeelname toe met de hoogte van het opleidingsniveau. Scholieren sporten het meest (71 %), werkzoekenden en gepensioneerden het minst (30 %)²⁴. Deze laatsten zijn zeer sterk ondervertegenwoordigd in sportverenigingen.

²³ Gemeente Haarlem, Bureau Onderzoek en Statistiek en afdeling Sport en Recreatie, *Sportdeelname in Haarlem*, Haarlem: december 1992.

²⁴ Onder de bevolking van 18 jaar en ouder zijn de meeste sporters gevonden onder HBO'ers en universitair geschoolden (66 %). De sportdeelname neemt als volgt af: HAVO/MBO (59 %), MAVO/LBO (47 %) en basisschool (26 %).

Uit een in januari 1981 gehouden enquête onder sportverenigingen blijkt dat "139 Turken en 36 Marokkanen lid zijn". Dit komt overeen met 0,5% van het totale aantal Haarlemse verenigingssporters. Bij deze aantallen zijn vrouwen inbegrepen. In 1981 waren 12 Turkse en 1 Marokkaanse vrouw lid van sportverenigingen²⁵. De volgende passage in het rapport doet dan ook wat eigenaardig aan (zeker gelet op de uitkomsten van het latere onderzoek in 1991): *"Jeugdige Turken en Marokkanen vooral in de lagere schoolleeftijd (tweede, soms derde generatie) doen tamelijk veel aan sport, althans in vergelijking met ouderen. Zij zijn zonder uitzondering lid van bestaande Haarlemse sportclubs: jongens opteren voor voetbal en meisjes in mindere mate voor zwemmen en gymnastiek"* (pag. 16).

3.1.5 Rotterdam²⁶

In 1987 deed nog 50% aan sport²⁷, vijf jaar later bedraagt dit percentage 52%. Bijna 80% van de sporters doet minstens één maal per week aan sport. De gemeente stelt nauwkeurig vast dat het percentage sporters afneemt met het stijgen van de leeftijd en met het dalen van de sociaal-economische positie. Met name het opleidingsniveau correleert sterk met het al of niet aan sport doen²⁸. Van de mannen beoefent 57% minstens één tak van sport. Bij de vrouwen is dit 48%. Mannen (24%) zijn vaker aangesloten bij sportverenigingen dan vrouwen (13%). Jongemannen van 16-24 zijn het meest lid van verenigingen (33%).

De sportdeelname van Turken en Marokkanen is vergeleken met die van autochtone Rotterdammers, en meer in het bijzonder met diegenen die een laag opleidingsniveau (alleen basisschool en ten hoogste lager beroepsonderwijs) hebben. Daarbij wordt onderscheid gemaakt naar leeftijdsgroepen. Tabel 7 laat de resultaten zien.

Tabel 7: Sportdeelname naar leeftijd, etniciteit en (laag) opleidingsniveau in Rotterdam (1992)

Etniciteit	16-24 jaar	25-44 jaar	> 45 jaar	Totaal
Turken en Marokkanen	49%	27%	5%	31%
Autochtonen met LO/LBO	66%	44%	31%	40%
Autochtonen totaal	72%	60%	39%	52%

25 Beeltje, A, in opdracht van de gemeente Haarlem, *Opties met betrekking tot de sportbeoefening van Turken en Marokkanen in Haarlem*. Vakgroep Bewegingsagogiek IFLO, Vrije Universiteit, Amsterdam: 1983.

26 Gemeente Rotterdam, *Sportdeelname in Rotterdam. Uitkomsten van het Omnibusonderzoek 1992 (samenvatting)*. Rotterdam: 1992.

27 Uit: *Sport doen en sport kijken in Rotterdam* (DRR van de gemeente Rotterdam: 1987). Het begrip sporter is hier (nog) ruimer toegepast dan in het hier besproken onderzoek. Het percentage van 50% is door de betreffende Rotterdamse onderzoeker berekend aan de hand van een correctiefactor waardoor het vergelijkbaar is met het onderzoek van 1992. In dit laatste onderzoek heeft de gemeente Rotterdam voor het eerst laten vaststellen in welke mate allochtone Rotterdammers aan sport doen.

28 Deze samenhangen zijn ook terug te vinden in de Haarlemse, Utrechtse en Amsterdamse onderzoeken.

De deelname aan sport door Turken en Marokkanen bedraagt 31%. Wanneer dit percentage wordt vergeleken met de sportdeelname van Rotterdammers met een vergelijkbaar (laag) opleidingsniveau (40%), dan is het verschil minder groot²⁹.

Ook in Rotterdam is het lage deelnamepercentage voor een deel te wijten aan de lage participatiegraad van Turkse en Marokkaanse vrouwen en in wat mindere mate meisjes³⁰. Zowel relatief als absoluut zijn de meeste allochtone sporters te vinden in de jongste leeftijdscategorieën. Maar ook een vergelijking tussen deze groep met hun jongste leeftijdsgenoten onder de autochtone bevolking (72% deelname) valt in het nadeel uit van de eerste. De meest populaire sporten onder allochtone Rotterdammers zijn: voetbal, fitness/krachtsport, zwemmen, gymnastiek, wandelsport en biljarten.

3.1.6 Utrecht³¹

Van de Utrechtse bevolking van 18 jaar en ouder zegt 56% wel eens aan sport te doen. Van de Turken en Marokkanen doet 37% aan sport. De volgende indicatieve uitkomsten gelden specifiek voor deze bevolkingsgroepen:

- Turken en Marokkanen beoefenen voornamelijk voetbal, conditietraining/fitness en joggen/hardlopen;
- als zij sporten dan doen zij dit in relatie tot hun totale sportdeelname iets vaker dan autochtonen in georganiseerd verband en wel bij sportverenigingen en sport- of dansscholen;
- niet-sportende allochtonen zouden iets meer dan gemiddeld wel willen sporten;
- de factor 'geen tijd' is voor allochtonen een net zo belangrijk motief om niet aan sport te doen als voor autochtonen.
- allochtonen en de inkomensgroep van (potentiële) U-pasbezitters willen even vaak als gemiddeld meer sporten.

De sportdeelname blijkt vooral sterk samen te hangen met leeftijd en sociaal-economische positie (inkomen en scholing) en minder met geslacht en woonwijk. Utrechters met alleen basisschool doen het minst aan sport (19%). Daarna volgen LBO (41%), MAVO (52%), MBO (63%), HAVO/VWO en HBO (68%) en Universiteit (73%). Net als in Haarlem wordt geconstateerd dat sportende Turken en Marokkanen dit verhoudingsgewijs minstens even vaak in verenigingsverband doen als autochtonen. Zij doen derhalve niet vaker aan sport buiten verenigingskaders.

In 1982 zijn gegevens verkregen van ruim 67% van de Utrechtse sportverenigingen³². Toen lag het percentage Turkse en Marokkaanse verenigingsleden op 1% van de allochtone bevolking. Overigens kwam dat toen neer op een verdubbeling

29 Opgemerkt wordt dat het opleidingsniveau van geënquêteerde migranten naar Rotterdamse verhoudingen zeer laag is: ca. 70% komt niet uit boven LBO-niveau tegenover 47% van de respondenten uit het algemene omnibusonderzoek. Uit dit algemene onderzoek blijkt dat Rotterdammers met alleen basisonderwijs het minst aan sport doen (36%). Daarna volgen LBO (44%), MAVO (58%), MBO (59%), HAVO en VWO (75%) en HBO/WO (74%). Ook het verenigingslidmaatschap geeft deze lijn weer, hoewel de percentages lager zijn (gemiddeld 18%).

30 Hiervan worden geen percentages genoemd.

31 Gemeente Utrecht, Secretarie, afdeling Bestuursinformatie, *Utrecht Stadspeiling 1994. Sportdeelname. Verslag van de enquête onder de Utrechtse bevolking in het kader van de Stadspeiling*. Utrecht: november 1994.

32 Gemeente Utrecht, Bureau Sport en Openluchtrecreatie, *Herhalingsonderzoek Utrechtse sportwereld 1982*. Utrecht: 1983.

ten opzichte van de situatie in 1979. In dat jaar was nog geen 0,5% van de *jonge* Utrechtse Turken en Marokkanen lid van een sportclub.

3.2 Verenigingsenquêtes

De gemeenten Amersfoort, Amsterdam, Den Haag, Dordrecht, Groningen en Leiden hebben verenigingsenquêtes laten uitvoeren. De resultaten worden in deze paragraaf besproken. Verenigingsenquêtes zijn onderzoeken met een meer beperkte reikwijdte omdat alleen een deel van de georganiseerde sport, namelijk de sportverenigingen en soms ook sportscholen, wordt benaderd. Er worden lijsten naar (soms alleen een aantal geselecteerde) verenigingssecretariaten gestuurd met het verzoek om gegevens te verstrekken over aantallen leden en de achtergronden van hen. De enquêtes die hier worden aangehaald bevatten allemaal een vraag over de etniciteit van de leden. Het is dan de bedoeling dat de bestuurder van de club moet aangeven hoeveel allochtonen er bij de club zijn aangesloten en uit welk land zij komen. Vaak blijft in het midden wat onder 'allochtoon' wordt verstaan: dat moet de club dan maar uitmaken. Soms is dit niet het geval, maar is het de vraag of de uitwerking accuraat is. Het valt op zijn minst te betwijfelen of de ledenadministratie goed op de hoogte is van de etnische achtergrond van de aangesloten leden. Uitkomsten van dergelijke onderzoeken moeten met de nodige terughoudendheid worden geïnterpreteerd. Ze geven slechts een globaal beeld van de populariteit van de takken van (competitie)sport onder allochtonen. De methodische uitwerkingen van de verschillende verenigingsenquêtes zijn opgenomen in bijlage 3.

3.2.1 Amersfoort³³

Van alle inwoners van Amersfoort is 23% lid van een sportvereniging of sport-school. Dit is aanmerkelijk hoger dan het deelnamepercentage van 6% onder allochtonen van Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Antilliaanse afkomst. Wanneer wordt gekeken naar land van herkomst wordt het onderscheid in deelname nog groter. Twaalf procent van de Surinamers is lid van een Amersfoortse sportvereniging of sportschool. Evenals Antillianen (9%) scoren zij hoger dan de grootste migrantengroepen in Amersfoort, de Turken (4%) en Marokkanen (7%)³⁴.

Van de allochtone sporters doen de meesten aan veld- en zaalvoetbal (40%) en krachtsport/fitness (30%). Bijna 10% van de sporters doet aan gymnastiek of aerobics. Ook honk- en softbal heeft een behoorlijke allochtone aanhang (7% van de sporters). Waarschijnlijk houdt deze geringe spreiding in takken van sport verband met het feit dat de etnische groepen volgens de enquête bij (slechts) 25 verenigingen zijn terug te vinden. Dat is een kwart van het totaal verenigingen in Amersfoort.

33 Stichting Spel en Sport, in opdracht van de gemeente Amersfoort, *Evaluatie sportstimuleringsbeleid etnische groepen Amersfoort*. Amsterdam: februari 1991.

34 De auteur merkt op dat het werkelijke deelnamepercentage waarschijnlijk wat hoger ligt omdat "(...) we uit persoonlijke waarneming weten dat er bij sommige clubs die in de enquête geen aantallen voor allochtone leden hebben ingevuld wél Turken, Marokkanen, etc. sporten. We weten echter niet bij hoeveel clubs deze informatie ontbreekt." Op basis van de populariteit van bepaalde takken van sport onder allochtonen wordt ingeschat dat het hoogstens om 10-15 ontbrekende clubs gaat met waarschijnlijk niet meer dan 50 allochtone sporters (d.i. ca. 1% van de allochtone bevolking).

3.2.2 Amsterdam³⁵

In vergelijking met de Amsterdamse bevolking ziet het totaalbeeld van de allochtonen bij 25 geselecteerde sporten er op een aantal punten anders uit. Het totale percentage allochtonen in het onderzoek (17%) is beduidend lager dan in de Amsterdamse bevolking (30%). Dit betekent dat het ledenbestand van 'algemene' (oftewel 'gemengde') sportverenigingen waarvan meer dan 1% allochtoon is, voor 83% bestaat uit autochtone Nederlanders en voor 17% uit allochtone Amsterdammers. Van deze allochtone sporters is het aandeel Surinamers het grootst (37%), gevolgd door Marokkanen (24%), Zuid-Europeanen/overigen (18%), Turken (16%) en Antillianen (5%). Onder de Turken en Marokkanen zijn het vooral de jongens die relatief veel aan sport doen. Antilliaanse vrouwen sporten relatief veel vergeleken met de dames uit de andere allochtone groepen. Bij de sportende meisjes zijn weinig opmerkelijke verschillen tussen de etniciteiten en de totale groep meisjes (inclusief autochtone meisjes).

In de rangorde van takken van sport die door allochtonen worden beoefend zijn alleen die sporten opgenomen waarbij sprake is van een minimale vertegenwoordiging van 1% van het ledenbestand. Een uitgebreide rangorde-tabel is opgenomen in bijlage 5. Als het gemiddelde van '17% van de leden is van allochtone afkomst' als referentiekader voor de gemengde georganiseerde sportdeelname van allochtonen wordt beschouwd, dan komen achtereenvolgens American football (49% van de leden is van allochtone afkomst), boksen (39%), cricket (38%), Oosterse vechtsport, fitness en aerobics (32%), basketbal, krachtsport en voetbal (24%), dammen, tafeltennis en turnen (20%) en judo (19%) er goed tot redelijk vanaf. Alle andere sporten komen er matig tot slecht vanaf, zeker wanneer het referentiekader niet het 'sportief gemiddelde' zou zijn, maar het aandeel allochtone bewoners van de Amsterdamse bevolking (30%). Bedacht moet worden dat de methodiek betrekking heeft op de relatieve populariteit van takken van sport onder allochtonen. De deelnamepercentages moeten dan ook afgelezen worden tegen de absolute deelname van Amsterdammers aan deze sporten om iets te zeggen over aantallen allochtone sporters. Dan zal ook blijken dat voetbal de meeste allochtone sporters kent, gevolgd door vechtsporten, basketbal en aerobics/fitness. American football mag dan misschien even veel allochtone als autochtone beoefenaren hebben, de absolute aantallen zijn in verhouding tot de totale sportdeelname verwaarloosbaar klein. Benadrukt moet worden dat er een hele rij sporten is die niet of nauwelijks door allochtonen beoefend worden. Hieronder valt bijvoorbeeld tennis, in Nederland volkssport nummer 2.

Van de categorale (allochtone) sportverenigingen bestaat het ledenbestand voor 95% uit allochtonen. Hiervan is 38% van Surinaamse, 23% van Marokkaanse, 22% van Turkse, 5% van Antilliaanse en 12% van Zuid-Europese of overige afkomst. Het zijn bijna uitsluitend mannen (ca. 60%) en jongens (ca. 30%) van de verschillende allochtone groepen die lid zijn van categorale verenigingen. Onder de 42 categorale verenigingen zijn er 21 waar voetbal wordt beoefend. Verder zijn er meerdere allochtone omnisportclubs (4), volleybalverenigingen (4), basketbalclubs (3), vechtsportverenigingen (2) en cricket- en badmintonclubs (2). Allochtonen beoefenen atletiek, badminton, honk- en softbal, schaken en volleybal

35 Kraan, H.G.W en Y. Duivenvoorden, in opdracht van de gemeente Amsterdam, sectie Sport en Recreatie, *Beweging in kleur. Een onderzoek naar de deelname van allochtonen aan Amsterdamse sportverenigingen*. Amsterdam: 1992.

vaker in eigen kring dan binnen een algemene vereniging. Alle grote allochtone groepen hebben hun eigen voetbalclubs³⁶.

Het onderzoek van Kraan e.a. is het laatste sportdeelname-onderzoek van enige omvang uit een langere reeks Amsterdamse onderzoeken. In 1990 is een soortgelijk onderzoek verricht. Dit betrof echter een kwalitatieve analyse met een bewuste selectie van verenigingen met veel of juist weinig allochtone leden binnen bepaalde takken van sport³⁷. Het vergelijken van verschuivingen in de populariteit van takken van sport onder allochtone Amsterdammers tussen 1989 en 1992 is derhalve onderzoekstechnisch uit den boze. Met enige stelligheid mag wel worden vastgesteld dat gemengde verenigingen relatief vaker voorkomen bij vecht- en krachtsporten, voetbal, basketbal, zwemmen en gymnastiek.

Ook kan een conclusie worden verbonden aan een vergelijking tussen het aantal categoriale sportverenigingen in 1989 en 1992. Dit aantal is gestegen van 33 naar 42. Het totale ledental is met bijna 1500 toegenomen tot ruim 3700. Er zijn meer dan 9 nieuwe clubs bijgekomen omdat er ook een aantal is ontbonden. Toch is dat maar een fractie van het aandeel en aantal allochtone leden van algemene sportverenigingen. Alleen onder de grotere allochtone groepen (Marokkanen, Turken en vooral Surinamers) hebben allochtone verenigingen een wat grotere aanhang. In 1992 sport ca. 20% van de verenigingssporters uit deze groepen in allochtone kring. Dat zijn overigens hoofdzakelijk senioren. De omvang van deze groep is sindsdien niet meer gestegen in Amsterdam.

In het onderzoek uit 1990 is het totale percentage allochtone verenigingsleden³⁸ van de geselecteerde sporten vastgesteld op 20% van het ledenbestand. Surinamers en Antillianen nemen daarbinnen met 45% de koppositie in, gevolgd door Marokkanen (20%), Turken (15%), Zuid-Europeanen (10%) en overige allochtonen (10%). In 1989 bedraagt het percentage allochtonen in Amsterdam 24% zodat (met inachtneming van alle hiervoor genoemde methodologische opmerkingen) geconcludeerd wordt dat de integratie van migranten in Amsterdamse sportverenigingen langzaam voortschrijdt³⁹.

Voor tweederde van de sportverenigingen en -scholen geldt dat nagenoeg alle allochtonen zich bevinden onder de jeugd. Het percentage allochtone jeugdleden ligt derhalve hoger dan 20%; dat van de senioren een stuk lager. Per vereniging verschilt het percentage allochtonen aanzienlijk. Verenigingen die gehuisvest zijn in

36 Surinamers hebben een heel scala van categoriale verenigingen waaronder die voor atletiek, cricket, dammen en judo. Antillianen hebben een eigen softbalcultuur die terug te vinden is in Antilliaanse softbalverenigingen in Amsterdam (en Nederland). Daarnaast hebben zij in Amsterdam een eigen volleybalclub. Turken hebben naast eigen voetbalclubs ook volleybalverenigingen en vechtsportclubs. Marokkanen hebben een eigen boksvereniging. Chinezen badmintonnen in eigen kring en Zuid-Amerikanen hebben een schaakclub opgericht.

37 Van Dijk, Van Soomeren en Partners, in opdracht van de gemeente Amsterdam, sectie Sport en Recreatie, *Sportverenigingen in Amsterdam: Zwart-wit of kleurrijk?* Amsterdam: 1990. De probleemstelling van dit onderzoek was waarom de ene vereniging relatief veel allochtone leden heeft en de andere niet.

38 Inclusief sportscholen.

39 Overigens moet ook bedacht worden dat de geselecteerde sportverenigingen en -scholen niet representatief zijn voor alle Amsterdamse sportorganisaties. Er is namelijk net als later bij *'Beweging in kleur'* uitsluitend gekeken naar takken van sport die aanhang vinden onder allochtone groepen.

of rond buurten of wijken waar relatief veel allochtonen wonen hebben over het algemeen meer allochtone leden⁴⁰.

3.2.3 Den Haag⁴¹

De deelname van allochtonen aan Haagse verenigingen bedraagt 15% van het totaal aantal leden. Het aandeel allochtonen binnen de gehele Haagse bevolking is 20%. De verhouding mannen/vrouwen van de allochtone verenigingssporters wordt gesteld op 87/13. Er is ook een schatting gemaakt van de deelname van allochtonen naar land van herkomst. Deze is weergegeven in tabel 8.

Tabel 8: Participatie van allochtonen aan Haagse sportverenigingen naar land van herkomst in 1993

Bevolkingsgroep	Percentage verenigingssporters naar nationaliteit van totale groep allochtonen	Aandeel van landen van herkomst als percentage van totale groep allochtonen
Surinamers/Antillianen	50 %	45 %
Turken	14 %	18 %
Marokkanen	9 %	15 %
Overige nationaliteiten	27 %	22 %
Totaal allochtonen	100 %	100 %

Geconcludeerd wordt dat de totale deelname van allochtonen aan de verenigings-sport 'goed' te noemen is, hoewel vooral Turkse en Marokkaanse vrouwen ondervertegenwoordigd zijn. Dat is een eigenaardige conclusie. 'Goed' is misschien een relatief begrip, werkelijk goed zou betekenen dat het aandeel allochtone sporters in de georganiseerde sport net zoals in de bevolkingssamenstelling 20% is. In werkelijkheid is dit aandeel volgens de enquête 13% en dat is meer dan 33% verschil. Opgemerkt wordt dat allochtonen bij een aantal takken van sport nauwelijks te vinden zijn. Relatief veel allochtonen zijn aangetroffen bij American football, voetbal, cricket, vecht- en krachtsporten. Een 'redelijk' percentage allochtone sporters heeft zich aangesloten bij verenigingen voor atletiek, basketbal, handbal, honk- en softbal, turnen, volleybal en zwemmen.

Afgesloten wordt met de opmerking dat de deelname van "(...) allochtonen binnen de vereniging duidelijk groter is dan een tiental jaren geleden". Dit klinkt plausibel maar is niet cijfermatig te onderbouwen omdat er geen gegevens over die periode voorhanden zijn.

40 Dit geldt voor de betreffende sportverenigingen in De Pijp, Oosterpark, Indische buurt, Bijlmer en Bos en Lommer. Ook door dit onderzoek is het beeld bevestigd dat Surinaamse en Antilliaanse meisjes minder belemmeringen ondervinden om aan sport te doen dan hun Turkse of Marokkaanse leeftijdsgenoten. De meeste onderzochte verenigingen hebben aangegeven dat het aantal aangesloten allochtonen in de afgelopen twee jaar (1988-1990) is toegenomen.

41 Buro Accatone, in opdracht van de sector Sport en Recreatie van de gemeente Den Haag, *Haagse allochtonen in de sportvereniging*. Amsterdam: december 1993.

3.2.4 Dordrecht⁴²

In onderstaande tabel 9 staan de belangrijkste uitkomsten van de enquête vermeld.

Tabel 9: Percentages allochtone leden van geselecteerde sportverenigingen naar land van herkomst in relatie tot aandeel in de Dordtse bevolking

Bevolkingsgroep	Verenigingsleden	Aandeel in Dordtse bevolking
Turken	3 %	3 %
Marokkanen	1 %	1 %
Surinamers/Antillianen	2 %	4 %
Overigen	1 %	3 %
Allochtonen totaal	8 %	11 % ⁴³
Autochtonen totaal	92 %	89 %

Bovenstaande percentages hebben uitsluitend betrekking op geselecteerde verenigingen waarbinnen atletiek, krachtsport, basketbal, boksen, gymnastiek, honk- of softbal, korfbal, voetbal, volleybal en zwemmen worden beoefend. De verenigingen zijn niet representatief voor de sportdeelname van allochtonen in Dordrecht. Uitsplitsingen naar leeftijd en geslacht leren dat er gerelateerd aan de totale bevolking meer allochtone jeugdleden zijn dan seniorenleden en dat allochtone vrouwen nagenoeg onvindbaar zijn in het verenigingsleven. Een kwart van de allochtone jeugd tot 24 jaar sport binnen de geselecteerde verenigingen tegenover 33% van hun autochtone leeftijdsgenoten. Bij de mannen zijn deze percentages 7% respectievelijk 9%. Allochtone vrouwen en meisjes blijven in deze sporten ver achter bij de autochtone inwonsters.

Voetbal heeft met 18% van de verenigingsleden de grootste allochtone aanhang. Tussen de voetbalclubs bestaan aanmerkelijke verschillen die de onderzoeker toeschrijft aan de lokatie binnen de stad en het weigeren (of juist niet) om etnische elftallen toe te laten. In de leeftijd 6-12 jaar en 13-18 jaar is 27% respectievelijk 28% van de leden van allochtone afkomst. Boven de 35 jaar is dit nog maar 2%. In de andere takken van sport is het percentage allochtone leden gemiddeld 5%. Alleen de 13-18 jarige allochtonen halen bij deze clubs met een 16%-vertegenwoordiging nog een redelijk deelnamepercentage.

Uit de enquête blijkt verder dat er de laatste twee jaar geen noemenswaardige verschuivingen zijn opgetreden. Bij sommige clubs neemt het aantal allochtone leden toe, bij andere juist af. Eenderde van de verenigingen geeft aan dat onder allochtonen een groter verloop is omdat zij contributie-achterstand hebben en ze sneller afhaken of van vereniging wisselen: *"De aanwezigheid van 'eigen mensen' in een club blijkt een aantrekkingskracht op allochtone sporters uit te oefenen die*

42 Monster, A., *De op(en)stelling van sportverenigingen. Onderzoek naar de opstelling van sportverenigingen in Dordrecht ten aanzien van de openstelling van hun verenigingen voor allochtone sporters*. Dordrecht: april 1994.

43 Eigenaardig genoeg wijkt dit percentage af van de eerder genoemde 13%.

boven de buurt waarin de accommodatie gelegen is uitstijgt. (...) Dat de verenigingen die veel allochtonen hebben juist andere allochtonen aantrekken staat vast."

3.2.5 Groningen⁴⁴

Van alle autochtone Groningers sport 23% in georganiseerd verband. Groningse allochtonen sporten minder vaak: van hen is 8% lid van een sportvereniging of sportschool. Dit betekent dat 4% van de Groningse sporters van allochtoon is, terwijl zij ruim 11% van de bevolking uitmaken. Van de allochtone sporters is 85% man en 15% vrouw. Bij de autochtone bevolking ligt deze verdeling over de sexen minder scheef: 64% man en 36% vrouw. Allochtonen zijn in 41% van de sportverenigingen in het geheel niet vertegenwoordigd.

Sporten die relatief veel door allochtonen beoefend worden zijn zaalvoetbal (29% van de leden is van allochtone afkomst), bowlen (17%), cricket (13%), gymnastiek (11%). Voetbal, atletiek, badminton en vechtsporten scoren tussen de 6 en 8%. In de andere sporten is de deelname van allochtonen zeer laag of nul.

Zaalvoetbal wordt veel beoefend door Molukkers. Bowlen verheugt zich in een flinke populariteit onder Chinezen. Bij voetbal worden alle bevolkingsgroepen aangetroffen. Basketbal, volleybal en vechtsporten zijn populair bij Surinamers en Antillianen. Gymnastiek wordt door relatief veel vrouwen van verschillende nationaliteiten beoefend. In andere sportverenigingen komen we nagenoeg geen allochtone vrouwen tegen.

3.2.6 Leiden⁴⁵

In 1993 komt het aantal verenigingsleden overeen met 37% van het totaal aantal inwoners van de gemeente Leiden⁴⁶. Dat is 7% meer dan 10 jaar daarvoor. Een correctie voor niet-Leidse verenigingsleden resulteert in een deelnamepercentage van 30%⁴⁷.

Vijftig procent van de verenigingen in Leiden heeft geen enkel allochtoon lid. Alleen voetbal- en boksverenigingen hebben een behoorlijk percentage allochtone leden. Althans, alleen voor deze sporten worden percentages genoemd. Ruim 16% van de jeugdleden van voetbalclubs is van allochtone afkomst. Bij boksen is dit percentage 39%. Bij de senioren zijn deze percentages 'drastisch afgenomen': 5% resp. 26%. Zonder dit met cijfers te onderbouwen stelt de gemeente dat de deelname van allochtonen aan badminton, basketbal, gymnastiek, korfbal, volleybal en zwemmen "(...) op een laag niveau ligt".

44 Timmer, J.F., *Samen Leven Samen Sporten. Onderzoek naar de integratie van allochtonen in de Groninger georganiseerde sport*. Gemeente Groningen, bureau Sportontwikkeling: december 1991.

45 Gemeente Leiden, sector Sport en Recreatie, *Omvang sportbeoefening per 1 januari 1993*. Leiden: december 1993.

46 Dit percentage is hoog: landelijk bedraagt het nog geen 24%. Dit schrijft de gemeente voor een deel toe aan het feit dat ook niet-Leidenaren lid zijn van Leidse sportverenigingen (NB: het omgekeerde zal ook voorkomen: Leidenaren die zich hebben aangesloten bij verenigingen buiten de gemeente).

47 De lichte stijging ten opzichte van 1992 wordt grotendeels toegeschreven aan de ledenaanwas van de Nederlandse Ski Vereniging. In vergelijking met het landelijke gemiddelde telt Leiden relatief veel skieërs, schaatser, volleyballers en in mindere mate ook tennissers. Daarnaast "(...) blijkt dat 30% van de Leidse bevolking wel eens trimt".

3.3 Overige typen deelname-onderzoek

Onder deze algemene noemer worden verschillende onderzoeken besproken die niet onder verenigingsenquêtes of bewonersenquêtes worden geschaard. Zogenaamde voorzieningengebruik-onderzoeken hebben als voornaamste methodische kenmerk dat aantallen bezoekers van (overheids)voorzieningen of deelnemers aan activiteiten worden geteld. Ook wordt een wijkgericht onderzoek uit Enschede besproken waarbij gebruik is gemaakt van al bekende demografische gegevens en gegevens over sportgedrag van jongeren.

3.3.1 Amsterdam

Een Amsterdams onderzoek dat niet onbesproken mag blijven is het *Gebruikers-onderzoek voorzieningen 1989*⁴⁸. Hierbij is vooral gekeken naar de mate waarin verschillende bevolkingsgroepen gebruik maken van overheidsvoorzieningen. Tabel 10 geeft een overzicht van dit gebruik door kinderen en jongeren.

Tabel 10: Sportbeoefening van Amsterdamse kinderen (4-11 jaar) en jongeren (12-18 jaar) uit verschillende bevolkingsgroepen in 1989

Activiteiten	Autoch- tone kinderen	Autoch- tone jongeren	Surinaamse en Antil- liaanse kinderen	Surinaamse en Antil- liaanse jongeren	Turkse en Marokkaan- se kinderen	Turkse en Marok- kaanse jongeren
Wandelen en fietsen	-	73 %	-	85 %	-	84 %
Intensief sporten	-	59 %	-	57 %	-	60 %
Lid sportvereniging	66 %	42 %	33 %	33 %	13 %	25 %
Bezoek sportinstuif	33 %	19 %	36 %	31 %	10 %	24 %
Bezoek zwembad	85 %	83 %	53 %	72 %	36 %	81 %
Bezoek ijsbaan	29 %	50 %	22 %	19 %	1 %	22 %

Bij de jongeren valt op dat de verschillen tussen de verschillende bevolkingsgroepen in bewegingsrecreatie en sportbeoefening niet zo groot zijn. De achterstand van Turkse en Marokkaanse jongeren bij georganiseerde sportbeoefening is grotendeels toe te schrijven aan de ondervertegenwoordiging van meisjes. Bij kinderen zijn de verschillen pregnanter. Vooral Turkse en Marokkaanse kinderen blijven over de gehele linie achter. Voor Antilliaanse en Surinaamse kinderen geldt dit ook, maar in veel geringere mate. In de leeftijdsperiode van ca. 10-15 jaar treedt dus een sterke verschuiving op in de belangstelling voor sport bij allochtone groepen.

Een onderzoek naar de sportdeelname onder schoolgaande kinderen van 10-15 jaar in Amsterdam-Oost⁴⁹ geeft daar een preciezer beeld van. In deze leeftijd is 46% van de allochtone jongens en 48% van de autochtone kinderen lid van een sport-

48 Gemeente Amsterdam, Bureau Onderzoek en Statistiek, Amsterdam: 1990.

49 Van Dijk, Van Soomer en Partners, in opdracht van de gemeente Amsterdam, *Jeugdsport in beweging deel 2*, Amsterdam: 1989.

vereniging: een verwaarloosbaar verschil. Bij allochtone meisjes is dit 20%. Wanneer deze meisjes 13-15 jaar zijn is het deelnamepercentage gedaald tot 7%. Er wordt geconcludeerd dat "(...) de achterstand in sportdeelname van allochtone jongens toegeschreven moet worden aan de verschillende sociaal-economische positie. Bij de meisjes wordt dit vooral veroorzaakt door een combinatie van factoren, namelijk *sexe, leeftijd, sociaal-economische positie en invloed van de ouders.*"

In 1993 is de Amsterdamse voorzieningenenquête herhaald⁵⁰. Jammer is dat de uitkomsten op een andere wijze zijn gerubriceerd in vergelijking met 1987. In tegenstelling tot dat jaar zijn voor 1993 geen onderverdelingen naar leeftijd in relatie tot etniciteit en sportbeoefening gemaakt. De belangrijkste uitkomsten worden in de tabel 11 weergegeven.

Tabel 11: Sportdeelname naar bevolkingscategorieën en wijze van beoefening van Amsterdammers van 18 jaar en ouder (1993)

Bevolkingscategorie	Intensieve sport-beoefening	Lid van sport-vereniging	Bezoek zwembad	Bezoek sport-instituut
Etniciteit:				
- Nederlands	43 %	22 %	46 %	11 %
- Surinaams/Antilliaans	36 %	10 %	51 %	13 %
- Turks	19 %	5 %	41 %	10 %
- Marokkaans	13 %	8 %	24 %	4 %
Inkomen/opleiding:				
- lg/lg	14 %	4 %	31 %	4 %
- lg/onw	60 %	30 %	54 %	8 %
- lg/hg	46 %	16 %	55 %	10 %
- overig	48 %	25 %	48 %	14 %

Ook in dit onderzoek is weer vastgesteld dat mannen vaker intensief sporten en lid zijn van een sportvereniging dan vrouwen en dat de sportdeelname met het vorderen van de leeftijd afneemt. In tabel 11 is te zien dat mensen met een laag inkomen en een lage opleiding aanzienlijk minder vaak sporten dan andere groepen. Datzelfde geldt voor Amsterdammers met een Turkse of Marokkaanse achtergrond. Zwembaden worden vaker door vrouwen bezocht dan door mannen. Sportinstuiven zijn ingesteld om mensen kennis te laten maken met sport. Een vergelijking met het overige sportgedrag laat zien dat 60% van de sportinstuifbezoekers geen sport beoefent en (dus) ook geen lid is van een sportvereniging. De meeste bezoekers komen incidenteel en zijn afkomstig uit brede lagen van de bevolking. Uit een vergelijking met 1989 blijkt dat iets meer volwassenen de afgelopen jaren lid zijn van sportverenigingen. Het bezoek aan sportvoorzieningen is nagenoeg onveranderd. Aan de hand van een rekenkundige analyse concluderen de Amsterdamse onderzoekers dat sportbeoefening het sterkst samenhangt met het opleidingsniveau: hoger opgeleiden sporten vaker dan lager opgeleiden. Binnen de groep met de laagste opleiding (waarvan 9% sport) geldt dat

50 O+S, het Amsterdamse Bureau voor Onderzoek en Statistiek, *Wederkerende Amsterdamse Voorzieningenenquête (WAVE)*. Amsterdam: oktober 1993.

er een verschil is tussen mannen en vrouwen. De vrouwen binnen deze groep doen helemaal niet aan sport. Deze laagst opgeleide groep bestaat hoofdzakelijk uit allochtonen. LBO-opgeleiden met werk sporten vaker dan werklozen met een LBO-diploma.

In *Jeugd in Amsterdam 1994*⁵¹ zijn wel gegevens terug te vinden over het sportgedrag van jongeren. Zoals gezegd wordt er geen consequent onderscheid gemaakt naar leeftijdscategorieën en etniciteit. De belangrijkste uitkomsten op het terrein van de sport zijn dat de deelname van allochtone kinderen, jongeren en jong-volwassenen steeds achterblijven bij autochtone Amsterdamse leeftijdsgenoten. De verschillen tussen de allochtonen en autochtonen zijn kleiner bij zwembad-bezoek en deelname aan sportinstuiven. De sportdeelname van jongeren is hoger dan onder kinderen en jong-volwassenen. Uitwerkingen per leeftijdsgroep zijn terug te vinden in bijlage 5.

3.3.2 Enschede⁵²

Geconcludeerd wordt dat met het toenemend aantal migranten in een postcode-gebied het sportdeelnamecijfer afneemt. In gebieden zonder migranten wordt 2,5 keer zo veel aan sport in verenigingsverband gedaan als in gebieden met een hoog percentage migranten (61 % tegenover 25 %). Uit de gegevens blijkt dat de deelname aan voetbal nauwelijks varieert met het percentage migranten. De resterende sporten zorgen voor het grote verschil. De tabel die hierover in bijlage 4 opgenomen is geeft inzicht in verschillen tussen postcodegebieden ten aanzien van de sportdeelname in verenigingsverband van de jeugd.

Uit de correctieberekeningen voor sociaal-economische positie blijkt dat de samenhang tussen etniciteit en sportdeelname nagenoeg volledig verdwijnt als de mate van achterstand gelijk wordt gehouden. Als niet gecorrigeerd wordt voor etniciteit verklaart achterstand een groot deel van het verschil in sportdeelname. De samenhang tussen achterstand en etniciteit is zeer groot⁵³.

Qua methodiek kan dit onderzoek worden bijgeplaatst in het rariteitenkabinet van logisch-positivistisch sportwetenschappelijk onderzoek.

3.4 Analyse en bruikbaarheid van gemeentelijke sportdeelname-onderzoeken

3.4.1 De deelname van allochtonen aan sportverenigingen

De verschillende verenigingsenquêtes die in dit hoofdstuk beschreven zijn hebben een beperkte reikwijdte en beleidsrelevantie. Eigenlijk zeggen ze alleen iets over de deelname-achterstand en de populariteit van takken van sport onder allochtone bevolkingsgroepen. De methodiek van deze enquêtes is echter zo grof dat de uitkomsten meer richtinggevend dan precies zijn.

51 *Wederkerende rapportage over de positie van de Amsterdamse jeugd*. Uitgevoerd door O+S, het Amsterdamse Bureau voor Onderzoek en Statistiek, Amsterdam, 1995.

52 Gemeente Enschede, Bureau Informatie en Onderzoek, *Jeugdsporters in Enschede 1994. Spreiding van de sportdeelname over de stad en de ontwikkelingen daarin over de periode 1991-1994*. Enschede: 1994.

53 De correlatie-coëfficiënt is 0,71.

Uit de enquêtes wordt wel duidelijk dat de deelname aan sportverenigingen van de grootste etnische groepen (Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen) ver achterblijft bij de autochtone bevolkingsgroep. Omdat de vergelijkingen met referentiegroepen niet eenduidig zijn, kunnen er geen harde kwantitatieve conclusies worden getrokken.

In het onderzoek in **Amersfoort** is bijvoorbeeld geen relatie gelegd tussen sportdeelname en sociaal-economische achtergrond.

De uitkomsten van het **Amsterdamse** onderzoek hebben alleen betrekking op een aantal verenigingen voor takken van sport die enige populariteit genieten onder allochtone groepen. Ten tweede zijn niet alle verenigingen bevraagd maar is er een steekproef getrokken onder de verenigingen per tak van sport. Ten derde kunnen bij verenigingsenquêtes vraagtekens geplaatst worden bij de betrouwbaarheid aangezien de precisie bij het bepalen van de etniciteit van de leden door de verenigingssecretaris op zijn minst betwijfeld mag worden. Achternaam en huidskleur zeggen op zichzelf weinig. Het is waarschijnlijk dat de ledenlijsten van verenigingen geen onderverdeling kennen naar geboorteland. Wél geeft het Amsterdamse onderzoek een redelijk goed beeld van de populariteit van takken van sport onder verschillende etnische groepen en in relatie tot de gemiddelde voorkeuren van bewoners van Amsterdam. Hierbij komen (meer richtinggevend dan exact) de voorkeuren van groepen allochtonen naar leeftijd, sexe en etniciteit goed naar voren.

Om de deelname van **Haagse** allochtonen 'goed' te kunnen noemen zijn meer betrouwbare gegevens nodig dan voor dit onderzoek bijelkaar geraapt zijn. Wanneer minder dan éénvijfde van de Haagse verenigingen betrokken is in het onderzoek is het gevaarlijk om conclusies te trekken per tak van sport. Dergelijke uitspraken kunnen niet valide zijn. Hoogstens zijn ze indicatief.

Ook bij de verenigingsenquête in **Dordrecht** laat de betrouwbaarheid te wensen over. Het gaat om takken van sport waarvan bekend is dat er relatief veel allochtonen aan deel nemen. Bovendien is het discutabel om betrekkelijk weinig verenigingen te selecteren en er vervolgens kwantitatieve conclusies aan te verbinden⁵⁴. Bestuurders hebben aangegeven dat zij vaak niet weten hoeveel allochtonen lid zijn zodat zij niet zelden een schatting hebben gedaan. De algemene tendens is echter duidelijk. Allochtone jongens weten de weg naar de voetbalclub wel te vinden en beoefenen bovendien vaker andere sporten. Binnen de geselecteerde verenigingen zijn uitermate weinig allochtone meisjes en nog minder allochtone vrouwen aangetroffen. Allochtone mannen stoppen over het algemeen rond hun dertigste jaar met sport in verenigingsverband.

De onderzoeker die de **Groningse** situatie bestudeerd heeft geeft terecht aan dat het onderzoek is gebaseerd op schattingen omdat verenigingen niet altijd een goed overzicht hebben van het ledental en omdat de invullers niet weten hoeveel allochtonen binnen hun vereniging actief zijn. Verder treedt vertekening op door dubbele lidmaatschappen en lidmaatschappen die de gemeentegrenzen naar beide kanten overschrijden⁵⁵. De deelnamepercentages die het onderzoek oplevert zijn net als in Amersfoort erg laag. Helaas geven de tabellen per tak van sport alleen

54 Overigens ligt de kracht van het rapport in de kwalitatieve analyse die gebaseerd is op een literatuurstudie, stage bij de gemeente Dordrecht en een groot aantal interviews met verenigingsbestuurders.

55 Groningers kunnen buiten de gemeente lid zijn van een club; niet-Groningers kunnen in Groningen lid zijn van een club.

absolute aantallen per nationaliteit weer en worden er geen relaties gelegd met aantallen inwoners per bevolkingsgroep. Uit deze tabellen blijkt dat de deelname van Surinamers, Chinezen en Molukkers in absolute zin hoger ligt dan bij andere bevolkingsgroepen.

De Leidse cijfers over verenigingslidmaatschap van allochtonen zijn gebouwd op drijfzand. In de rapportage worden weliswaar percentages genoemd maar deze worden niet in verband gebracht met het aandeel van allochtonen in de Leidse bevolking. Overigens zijn de resultaten over de deelname van allochtonen aan voetbal en boksen niet verrassend omdat dit ook uit andere onderzoeken blijkt. Schokkend is de constatering dat de helft van de Leidse verenigingen geen enkel allochtoon lid heeft.

3.4.2 Sportdeelname van allochtonen in én buiten verenigingsverband

In een aantal bewonersonderzoeken is rekening gehouden met het feit dat mensen ook buiten verenigingsverband aan sport kunnen doen. De veronderstelling luidt dat juist allochtonen eerder aan sport doen buiten dan binnen verenigingen. Het lastige bij het toetsen van deze hypothese is dat de diverse onderzoeken slecht met elkaar te vergelijken zijn omdat de onderzoekers steeds iets anders onder sport verstaan.

In een **Amsterdams** onderzoek (Hooft, 1987) is terecht onderscheid gemaakt naar verschillende generaties allochtonen om het sportgedrag te begrijpen. De eerste generatie allochtonen bestaat uit oudere allochtonen die op latere leeftijd naar Nederland zijn gekomen. Zij doen niet of nauwelijks aan sport. Doen zij aan sport, dan vindt dit vaak plaats in de beslotenheid van de eigen groep (bijvoorbeeld in eigen 'allochtone verenigingen'). De zogenaamde tussengeneratie is voor een deel in Nederland en voor een deel in het land van herkomst opgegroeid. De verschillen in ongebonden sportbeoefening tussen de mannelijke leden uit de migrantengroepen en de autochtone bevolking zijn kleiner dan de verschillen in georganiseerde sportdeelname tussen deze groepen. Tabel 12 heeft alleen betrekking op Amsterdam, maar laat dit goed zien voor de tussengeneratie.

Tabel 12: Deelname aan sportverenigingen en 'ungebonden sport' door autochtone en allochtone Amsterdammers uit de 'tussengeneratie' in 1987

Bevolkingsgroepen	Percentage dat lid is van een sportvereniging	Percentage dat aan sport doet buiten verenigingskader
Autochtone mannen	44 %	79 %
Surinaamse mannen	26 %	76 %
Marokkaanse mannen	12 %	60 %
Turkse mannen	12 %	60 %
Autochtone vrouwen	31 %	70 %
Allochtone vrouwen	2 %	25 %

Vooraf de allochtone vrouwen uit de tussengeneratie blijven in 1987 sterk achter. Afgezien van verschillende vormen van bewegingsrecreatie zoals wandelen, fietsen en zwemmen, doen zij weinig aan sport.

De tweede generatie allochtonen is grotendeels in Nederland opgegroeid. Op jongere leeftijd doen de allochtone jongens en meisjes ongeveer evenveel aan sport, vooral de activiteiten die op of via school worden georganiseerd. Jongens uit allochtone groepen nemen daarnaast ook deel aan sportactiviteiten buiten de school. Allochtone jongens sporten bijna even vaak als autochtone jongens met eenzelfde opleidingsniveau. Omdat dit niveau van veel allochtone jongens lager is dan van autochtone jongens is de sportdeelname van de totale groep allochtone jongens lager dan die van de groep autochtone jongens. Uit het Amsterdamse onderzoek blijkt ook dat de scholen een effectieve rol spelen om allochtone leerlingen te laten kennismaken met verschillende takken van sport. Via deze weg leren zij ook hoe sport in verenigingsverband is georganiseerd.

Bij meisjes zijn de verschillen groter. Bij het ingaan van de puberteit stoppen veel islamitische meisjes met sport. Allochtone mannen stoppen vaak met sport wanneer zij trouwen en een gezin stichten.

De resultaten van het onderzoek in **Haarlem** laten zien dat de deelname onder Turken en Marokkanen zowel in verenigingsverband als daarbuiten achterblijven bij autochtone Haarlemmers. Alleen Turkse jongens vormen hier een uitzondering op: zij voetballen veel. De diversiteit van beoefende sporten is gering onder Turken en Marokkanen. Mensen met een uitkering en laaggeschoolden doen het minst aan sport. Die deelnamecijfers komen overeen met die van Turken en Marokkanen.

De uitkomsten over de deelname van allochtonen aan sport in **Utrecht** is indicatief. Dit komt door de betrekkelijk bescheiden omvang van de steekproef allochtonen in het onderzoek en de wellicht optredende vertekening omdat alleen Turken en Marokkanen die een telefoon bezitten zijn bereikt, hetgeen ook voor **Arnhem** geldt. De uitkomsten van het Utrechtse onderzoek wijken niet noemenswaardig af van andere omnibusonderzoeken waarbij vragen over sport zijn gesteld. De uitkomsten zijn goed vergelijkbaar met die van Haarlem.

Ondanks de beperkte omvang van het **Rotterdamse** onderzoek, zijn de uitkomsten betrouwbaar en relevant voor het sportbeleid. Het is merkwaardig dat juist de Rotterdammers van Surinaamse en Antilliaanse afkomst niet in het onderzoek zijn terug te vinden omdat zij de grootste migrantengroep vormen. De uitkomsten lopen in de pas met de bevindingen van de gemeenten Amsterdam, Haarlem en Utrecht. Ook hier wordt weer een relatie gelegd met de lage sociaal-economische positie van Turken en Marokkanen die echter niet volledig de geringe sportdeelname verklaart. Opmerkelijk is de lage deelname van de Rotterdamse bevolking aan sportverenigingen. In absolute zin is dit niet zo verwonderlijk gezien het hoge aantal inwoners met een lage sociaal-economische positie. Maar ook verhoudingsgewijs sluiten Rotterdammers zich minder vaak aan bij sportverenigingen⁵⁶.

56 Ca. 18 % van de totale bevolking is lid van een sportclub. Een kwart van de HBO'ers en universitair geschoolden is lid. Dat is minder dan in andere steden.

4 Conclusies en aanbevelingen

4.1 Conclusies

4.1.1 Conclusies over lidmaatschap van sportverenigingen

Om een grofmazig beeld samen te stellen van de georganiseerde sportdeelname van allochtonen zijn gegevens over verenigingslidmaatschappen uit de bewonersenquêtes toegevoegd aan de bruikbare uitkomsten van de verenigingsenquêtes. Tabel 13 geeft dit weer in een overzicht.

Tabel 13: Percentage leden van sportverenigingen van de grootste etnische groepen uit diverse onderzoeken (j=jonger dan 18 jaar, v=18 jaar en ouder)

Onderzoek	Marokkanen	Turken	Antillianen/ Surinamers	Autochtonen
CBS, 1984	6%	7%	16%	30%
Amsterdam, 1987 (alleen mannen)	j = 16% v = 5%	j = 14% v = 13%	j = 35% v = 18%	j = 46% v = 42%
Amsterdam, 1989	j = ca. 19%	j = ca. 19%	j = 33%	j = ca. 55%
Amsterdam, 1993	v = 8%	v = 5%	v = 10%	v = 22%
ISEO, 1991 (alleen mannen)	v = ca. 12%	v = ca. 18%	v = ca. 35%	v = ca. 55%
Amersfoort, 1991	7%	4%	11%	23%
TNO, 1992/1993	j = ca. 34%	j = ca. 34%	j = 42%	j = 70%

Tabel 13 laat duidelijk zien dat de deelname van autochtonen aan sportverenigingen aanmerkelijk groter is dan die van allochtonen. Hoewel de tabel indicatief is kunnen de volgende conclusies aan het overzicht worden verbonden:

Nationaliteit, leeftijd en sexe

De deelname aan georganiseerde sport door allochtonen verschilt per nationaliteit. Antillianen en Surinamers zijn vaker lid van sportverenigingen dan Marokkanen en Turken. Allochtone jongeren doen vaker aan sport in verenigingsverband dan hun ouders. Dit geldt weliswaar ook voor autochtonen, maar in minder sterke mate. Turkse en Marokkaanse vrouwen zijn nauwelijks terug te vinden bij sportverenigingen. Meisjes van Turkse en Marokkaanse afkomst doen minder vaak aan sport in verenigingsverband dan Surinaamse of Antilliaanse meisjes die op hun beurt minder vaak lid zijn dan autochtone meisjes.

Generaties, sociaal-economische groep en land van herkomst

De (tweede en derde) generaties allochtonen die in Nederland zijn opgegroeid vertonen een sportgedrag dat goed vergelijkbaar is met dat van autochtonen in

lagere sociaal-economische posities. Toch is de deelname aan sportverenigingen van allochtonen in totaliteit nog lager en kiezen zij voor sporten die in de landen van herkomst enige populariteit genieten. Dit zijn enerzijds de mondiaal verspreide sporten voetbal, gymnastiek, dans (aerobics) en atletiek en anderzijds sporten die in de landen van herkomst traditioneel een hogere populariteit hebben. In Suriname zijn dat vechtsporten (met name boksen en karate), onder Hindoestanen is cricket populair, op de Antillen wordt softbal veel beoefend, in Marokko zijn acrobatische oefeningen en vechtsporten in de mode en in Turkije is worstelen volkssport nummer één. Overigens geldt voor alle hier genoemde landen dat zij in tegenstelling tot Nederland geen sterke verenigingstraditie hebben. De bekendheid van nieuwkomers met deze specifieke organisatievorm is in sterke mate bepalend voor deelname. Bovendien moet het uitsluitingsmechanisme van 'eigen groepsvorming' door middel van een in tientallen jaren opgebouwde verenigingscultuur niet worden onderschat.

Ontwikkeling lidmaatschap sportverenigingen

De deelnamepercentages laten geen eenduidige stijgende lijn zien over de periode 1984-1993. Hierbij moet bedacht worden dat de absolute aantallen allochtonen zijn gestegen in deze periode zodat in absolute zin het aantal allochtonen dat lid is van een sportvereniging over diezelfde periode is gestegen. Een indicatie daarvoor wordt geleverd door het TNO-onderzoek waaruit blijkt dat ruim eenderde van de Turkse en Marokkaanse kinderen lid is van een sportclub. Hoewel dit percentage lager is dan van autochtone kinderen uit de laagste sociaal-economische groep, kan het ook worden beschouwd als een eerste aanzet tot een hogere deelname in de toekomst. Juist de scholen vormen de belangrijkste instituten waar een sportieve attitude kan worden opgebouwd.

4.1.2 Conclusies over sportdeelname in en buiten verenigingsverband

Een totaalbeeld over de sportdeelname van allochtonen in en buiten verenigingsverband wordt verkregen door de belangrijkste uitkomsten van de bewonersenquête nog eens op een rijtje te zetten.

Tabel 14: Percentage deelnemers aan sport binnen en buiten verenigingsverband van de grootste etnische groepen (j=jonger dan 18 jaar, v= 18 jaar en ouder)

Onderzoek	Marokkanen	Turken	Antillianen/ Surinamers	Autochtonen
CBS/Manders, 1984	v = 16%	v = 24%	-	v = 75%
Amsterdam, 1987: - mannen - vrouwen	v = ca. 60% j = ca. 30% v = ca. 15%	v = ca. 60% j = ca. 30% v = ca. 15%	v = 76% j = 50% v = 30%	v = 79% j = 85% v = 70%
Amsterdam, 1989	j = ca. 60%	j = ca. 60%	j = 57%	j = 59%
Amsterdam, 1993	v = 13%	v = 19%	v = 36%	v = 43%
Den Haag, 1990: - mannen - vrouwen	35% 38%	35% 16%	62% 44%	65% 53%
Haarlem, 1992 - mannen - vrouwen	j = 29% v = 31% j = 29% v = 14%	j = 81% v = 32% j = 42% v = 18%	-	j = 75% v = 52% j = 64% v = 48%
Rotterdam, 1992	j = ca. 49% v = ca. 20%	j = 49% v = 20%	-	j = 72% v = 45%

Uit tabel 14 worden de volgende conclusies getrokken:

Ook buiten georganiseerd verband doen alle allochtone bevolkingsgroepen minder aan sport dan autochtonen. De verschillen tussen de allochtone en autochtone groepen zijn afhankelijk van de operationalisatie van het begrip 'sporter'. Wordt iemand die regelmatig wandelt of fietst als sporter aangemerkt, dan zijn de deelnamepercentages zo veel hoger dat de verschillen tussen de groepen kleiner worden. In Haarlem en Amsterdam (1993) zijn wat strakkere definities aangehouden. Hieruit blijkt dat ook buiten verenigingsverband allochtonen een flinke deelname-achterstand hebben.

Totaalbeeld

Worden de allochtonen als 'één groep' beschouwd, dan komt de deelname in de buurt van die van de laagste sociaal-economische autochtone groep. Bij kinderen en jongeren zijn de deelnameverschillen kleiner. De Antilliaanse en Surinaamse jeugd sport bijna evenveel als de autochtone jeugd. Net als dit voor verenigingslidmaatschappen het geval is, halen Marokkaanse en Turkse vrouwen de deelnamecijfers van volwassenen sterk omlaag. De meisjes uit deze bevolkingsgroepen doen meer aan sport dan hun moeders, maar scoren nog steeds niet bijster hoog. Zij stoppen veelal rond de puberteit.

Ontwikkeling sportdeelname

De deelnamepercentages laten geen stijging in de tijd zien. Ook hier geldt weer dat in absolute zin het aantal allochtone sporters is gestegen maar dit niet is terug te zien in percentages door de blijvende binnenkomst van nieuwkomers die (nog) niet

aan sport doen. Dit waren in de jaren tachtig voornamelijk familieleden van hier al langer verblijvende Turken, Marokkanen en Surinamers. Eind jaren tachtig en in de jaren negentig waren dit vooral politieke vluchtelingen en asielzoekers uit Afrika en Oost-Europa. De prioriteit van sport zal voor hen in eerste instantie niet hoog zijn. De eerste tijd zullen het verkrijgen van een verblijfsstatus, huisvesting, werk en scholing naast sociale en emotionele stabilisering meer aandacht krijgen.

Sportgedrag van mannen en vrouwen

Omdat de jeugd uit de grootste allochtone groepen (behalve Surinaamse en Antilliaanse ook de Turkse en Marokkaanse jongens) meer en meer aan sport doet zal het beeld langzaam maar zeker opschuiven naar de deelname van sociaal-economisch vergelijkbare groepen autochtonen. Ook de meisjes uit deze groepen zullen vooral door kennismaking met sport op scholen in toenemende mate aan (blijvende) sportbeoefening doen. Culturele barrières houden dit ook niet per se tegen. Halverwege de jaren negentig is het sportpatroon van allochtonen in Nederland nog het best te vergelijken met dat van autochtonen in de jaren vijftig. Toen was er sprake van een duidelijk deelnameverschil tussen mannen en vrouwen. Mannensporten waren voornamelijk voetbal, vechtsporten, cricket en honkbal. Vrouwen deden veel minder aan sport. Als zij sporten dan waren zij lid van een gymnastiek-, hockey- of handbalvereniging. Korfbal, zwemmen en atletiek werden zowel door mannen als vrouwen beoefend. De meeste mannen stopten toen zo rond hun vijfentwintigste jaar met sportbeoefening. Sport was een 'jong menselijke activiteit' die beëindigd werd wanneer zich carrièreperspectieven aandienden en gezinsvorming een rol ging spelen. Dit beeld ziet men nu bij sportbeoefening van etnische groepen, vooral die van de tussengeneratie. Bij de jeugd valt op dat de Afro-amerikaanse vrijetijdsstijl in de mode is. In sport vertaalt zich dat in deelname aan basketbal, kickboksen, honkbal, fitness en activiteiten zoals mountainbike, skateboarden, rollerskaten en frisbee. Ook hierbij zijn seksverschillen aan te wijzen: meisjes zijn vaker te zien bij aerobics, softbal, zwemmen en turnen; jongens doen meer aan de eerder genoemde Afro-amerikaanse sporten en voetbal.

SSD-activiteiten

De zogenaamde sportstimuleringsactiviteiten die gemeenten organiseren om bepaalde doelgroepen te bewegen aan sport te doen, worden ook bezocht door allochtonen. Gemeenten hebben veelal een eigen aanbod gecreëerd dat blijkt aan te sluiten bij behoeften van allochtonen. Bekende voorbeelden zijn zwem- en fietslessen voor allochtone vrouwen en sportinstuiven. Uit enkele gemeentelijke onderzoeken blijkt dat allochtonen tenminste even vaak aan deze (meestal voor iedereen toegankelijke) activiteiten deelnemen als autochtonen. Dit geldt in iets mindere ook voor het gebruik van sommige gemeentelijke voorzieningen, zoals sportactiviteiten van buurthuizen en het bezoek van zwembaden. Uit voorzieningen-gebruik-onderzoeken van Den Haag en Amsterdam kan geconcludeerd worden dat de samenstelling van de wijken waarin deze voorzieningen aanwezig zijn bepalend is voor de samenstelling van de bezoekersgroepen. Deze bezoekersgroepen weer spiegelen de bevolkingssamenstelling van de wijk voor zover het gaat om zwembaden, buurthuisactiviteiten en sportinstuiven.

4.2 Aanbevelingen

4.2.1 Standaardisering

Elk deelname-onderzoek dat in deze rapportage is opgenomen, staat op zichzelf. Hoewel de resultaten veelal relevant zijn voor de lokale situatie, is de reikwijdte beperkt omdat de methodieken en begrippenapparaten van elkaar verschillen. Vergelijkingen tussen gemeenten zijn welhaast onmogelijk. Ook vergelijkingen in de tijd kunnen bijna niet gemaakt worden omdat er nauwelijks gemeenten zijn die een onderzoek hebben herhaald.

Dit geldt niet alleen voor gemeenten; ook landelijk is nooit systematisch de sportdeelname van verschillende etnische bevolkingsgroepen onderzocht. Dit wordt wel periodiek gedaan voor andere beleidsterreinen (o.a. werk, scholing, huisvesting, gezondheidssituatie).

Wij bevelen de Directie Sportzaken van het Ministerie van VWS aan om gemeenten te adviseren voortaan gebruik te maken van een te ontwikkelen onderzoeksstandaard 'sportdeelname'. Dit verhoogt de waarde van lokale sportdeelname-onderzoeken, met name op het terrein van het analyseren van deelnameverschillen tussen bevolkingsgroepen. Hierbij zal vooral aandacht besteed moeten worden aan de operationalisering van de begrippen 'sport' (zie Diopter, 1995) en 'allochtoon' (conform SCP en ISEO). De lokale toepassing van zo'n onderzoeksstandaard kan, bijvoorbeeld als subsidievoorwaarde, verbonden worden aan het toekennen van projectsubsidies 'stimulering sportdeelname' door het ministerie van VWS.

4.2.2 Evaluatie-onderzoek

De meeste onderzoeken die in dit rapport zijn besproken hebben de pretentie het gemeentelijke sportstimuleringsbeleid te evalueren en soms ook om de behoefte aan sport van specifieke doelgroepen te meten. Geen enkel onderzoek heeft deze pretentie waargemaakt omdat bewonersenquête, verenigingsenquête en voorzieningengebruik-onderzoeken slechts de stand van zaken op één moment vastleggen zonder dat een relatie met het beleid *in* het onderzoek wordt gelegd. In feite staat de sportdeelname op macro-niveau in een gemeente zo goed als los van de gemeentelijke inspanningen om de sportdeelname ter plekke te verhogen. Sportstimuleringsbeleid krijgt meestal zijn neerslag in kennismakingsactiviteiten. Sportinstuiven en ander gemeentelijke stimuleringsactiviteiten zijn een lokaal sportaanbod gaan vormen dat in de meeste gevallen naast de verenigingssport is komen te staan. Overdracht van nieuwe sportgroepen naar particuliere sportinstellingen (zoals verenigingen) of vorming van nieuwe zelforganisaties vindt nauwelijks plaats. Op deze manier zijn vaak gescheiden circuits ontstaan van gemeentelijk sportaanbod en particuliere (gesubsidieerd) sportbeoefening.

Aanbevolen wordt het sportstimuleringsbeleid te evalueren door middel van het meten van aansluiting van nieuwe sporters in de georganiseerde sport en het bereik van de sportstimuleringsactiviteiten onder leden van de doelgroepen. Hierbij dient de aandacht vooral uit te gaan naar de wijze van overdracht van activiteiten en/of bezoekers naar verenigingen of andere sportinstellingen. Een lokaal deelname-onderzoek moet eerder worden beschouwd als ijkpunt en referentiekader voor sportdeelname dan als evaluatiemethode. Het geeft aan welke groepen (ongeacht het sportstimuleringsbeleid) ondervertegenwoordigd zijn in de lokale sport. Dergelijke

deelname-onderzoeken en beleidsevaluaties worden in onvoldoende mate en met onvoldoende onderlinge samenhang verricht.

4.2.3 Doelgroepen sportstimulering

Op basis van deze inventarisatie is geconcludeerd dat de grootste etnische groepen in Nederland nog steeds ondervertegenwoordigd zijn in de sportwereld, zowel binnen als buiten verenigingsverband. Dit geldt in de sterkste mate voor Turken en Marokkanen, en meer in het bijzonder voor meisjes en vrouwen. In de deelname-onderzoeken wordt de onevenredig grote deelname-achterstand van Turkse en Marokkaanse vrouwen en meisjes in een religieus-culturele context geplaatst. Over het algemeen wordt aangenomen dat het voor islamitische vrouwen en meisjes vooral na de puberteit ongepast zou zijn om lichamelijke sporten te beoefenen, zeker wanneer dit gepaard gaat met ontblote armen of benen. Daarnaast is sportieve beweging voor de meeste islamitische vrouwen uitgesloten wanneer zich mannen in hun nabijheid bevinden.

Als de betekenis van sport voor sociale integratie en inburgering van nieuwkomers daadwerkelijk wordt onderkend, is sportstimulering voor allochtonen een zinvolle methode van de lokale overheid om een multi-culturele gemeente te bevorderen. Sport is (naast muziek) een mondiaal verspreid cultuurobject dat onder brede lagen van de bevolking bekendheid en populariteit geniet. Bovendien is het een laagdrempelige activiteit waaraan iedereen deel kan nemen en waardoor men snel en gemakkelijk in contact komt met anderen. Juist na migratie kunnen dergelijke contacten waardevol zijn. Het is opmerkelijk dat verenigingen in de meeste takken van sport er onvoldoende in slagen allochtone sportbeoefenaren te bereiken en langdurig aan zich te binden. Scholen, het sociaal-cultureel werk en migranten-zelforganisaties zijn hiertoe, in elk geval over de kortere termijn, vaak beter in staat. Ook sportscholen bereiken met een voor migranten aantrekkelijk sportaanbod (fitness, aerobics en vechtsporten) meer succes op de allochtone sportmarkt dan talloze sportverenigingen. Tenslotte voorzien allochtone sportverenigingen in een manifeste behoefte om in de beslotenheid van de eigen bevolkingsgroep aan sport te doen. Dergelijke allochtone clubs hebben vaak ook een maatschappelijke opvang- of hulpverleningsfunctie voor de achterban. Bovendien vormen ze een kweekschool voor kadervorming onder allochtone sporters en familieleden. Overigens geldt dat in kwantitatief opzicht de sportdeelname van allochtonen aan eigen clubs, binnen migrantennetwerken en via het sociaal-cultureel werk een betrekkelijk geringe omvang heeft. Te meer wanneer dit wordt afgezet tegen de deelname aan 'gemengde' of autochtone verenigingen.

Gezien de manifeste achterstand in sportdeelname van nieuwkomers (die overigens beschouwd moet worden tegen de internationaal gezien zeer hoge deelname van autochtone Nederlanders) dient sportbeoefening van deze groepen blijvend ondersteund te worden. Hierbij moet onderscheid gemaakt worden naar land van herkomst. De deelnamecijfers uit dit onderzoek kunnen hiervoor als referentiekader dienen. Verschillende bevolkingsgroepen, sexeverschillen, sociaal-economische verschillen en generatieverschillen vereisen een gedifferentieerde aanpak. Vooral schoolsport heeft een hoog bereik en is effectieve methodiek om allochtonen in de sportwereld te integreren. Het daarbij inschakelen van sportverenigingen verhoogt de waarde van deze aanpak. Het welzijnswerk en migrantenorganisaties vormen goede kanalen om volwassen allochtonen te stimuleren aan sport te doen. De gemeenten zijn het meest gebaat bij het vervullen van een bemiddelende en coördinerende rol om vraag en aanbod op de sportmarkt op elkaar te laten aansluiten. Voor

allochtone groepen vergt dit een aanpak die langs meerdere sporen loopt: van en naar het welzijnswerk, migrantenorganisaties, sportverenigingen en scholen.

Gezien de uitkomsten van dit onderzoek en de voortgaande immigratie bevelen wij aan om sportbeoefening van allochtone groepen blijvend te ondersteunen. Dit dient gericht te gebeuren. Land van herkomst, sociaal-economische achtergrond, leeftijd en geslacht zijn de belangrijkste kenmerken waarop de methodiek moet worden afgestemd. Sport heeft immers een belangrijke betekenis voor sociale integratie en inburgering. Schoolsportactiviteiten en het inschakelen van sportverenigingen bij sportstimulering zijn goede werkmethoden om allochtonen te integreren in de Nederlandse sportwereld.

Wanneer het om volwassenen gaat, zijn migrantenorganisaties en sociaal-culturele instellingen vaak beter in staat om allochtonen te benaderen. Bovendien sluiten de activiteiten, organisatie en werkwijze van deze instellingen goed aan op de achtergrond en behoeften van de doelgroepen. Dit geldt ook voor 'allochtone sportverenigingen'. Feit is dat deze 'eigen' clubs in een behoefte voorzien en een functie hebben die vaak uitstijgt boven een louter sportieve. Het geeft geen pas om een discussie te voeren het 'bestaansrecht' van deze particuliere initiatieven. Zeker niet als wordt beseft dat etnische verenigingen een fractie vormen van de kaders waarbinnen allochtonen aan sport doen.

Het is de taak van gemeentelijke overheden om als 'makelaar' te opereren op de sportmarkt en er voor te zorgen dat het lokale sportaanbod aansluit op de vraag. Dat de allochtone vraag niet alleen afwijkt van de autochtone, maar ook intern sterk is gedifferentieerd blijkt uit dit onderzoek. Dat heeft consequenties voor de rol die de gemeente speelt. Om allochtonen te bereiken en op maat te bedienen, is een gemeente afhankelijk van de eerder genoemde partijen uit de sport-, welzijns- en onderwijswereld. Een gemeentelijk aanbod van sportactiviteiten draagt bij aan kortstondig succes, maar zet geen zoden aan de dijk op de langere termijn. Vandaar dat afstemming en coördinatie, naast het benadrukken van de prioriteit van het onderwerp, meer effect zal sorteren dan stimuleren door het zelf te doen.⁵⁷

⁵⁷ Hoe dit precies gestalte heeft gekregen en in de toekomst zal moeten krijgen, wordt in de tweede tussenrapportage (over sportbeleid voor allochtonen) uiteengezet.

Bijlage 1: Methodiek en aanvullende resultaten van landelijke onderzoeken naar de sportdeelname van allochtonen

ISEO

Methodiek

Met behulp van de 'Survey Positie en Voorzieningengebruik Allochtonen' (SPVA) wordt specifieke informatie van de leefsituatie van allochtonen verkregen. De laatste survey vond plaats in 1991 en heeft betrekking op legaal in Nederland woonachtige Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen in veertien gemeenten. Deze vragenlijst is in dezelfde gemeenten afgenomen bij een autochtone referentiegroep waardoor vergelijkingen mogelijk worden gemaakt. De steekproef onder allochtonen is aselekt; die onder autochtonen is weliswaar aselekt maar niet representatief omdat het gaat om autochtonen in een vergelijkbare sociaal-economische positie ('de referentiegroep'). De steekproef bestaat uitsluitend uit hoofden van huishoudens¹. Eén van de vragen heeft betrekking op het lidmaatschap van sport- of gezelligheidsverenigingen. Deze vraag is voor het eerst opgenomen in 1991. Het ISEO is door DSP verzocht om een bewerking van het onderzoeksmateriaal uit te voeren zodat uitspraken gedaan kunnen worden over de deelname van allochtonen tegen de achtergrond van de landen van herkomst, geslacht en leeftijd.

Resultaten

Tabel 1 geeft een overzicht van de uitkomsten van de enquête.

**Tabel 1: Lidmaatschap van een sport- of gezelligheidsvereniging van
hoofden van huishoudens, naar etnische groep, sexe en leeftijd in
1991²**

Leeftijd	Turkse mannen	Marok- kaanse mannen	Suri- naamse mannen	Antilli- aanse mannen	Autoch- tone mannen	Suri- naamse vrouwen	Antilli- aanse vrouwen	Autoch- tone vrouwen	Totaal
< 25 j	20%	25%	37%	42%	67%	30%	16%	52%	32%
25-35 j	23%	12%	35%	35%	58%	20%	18%	47%	28%
35-50 j	10%	7%	32%	36%	51%	17%	17%	43%	24%
> 50 j	8%	2%	32%	28%	38%	25%	19%	33%	22%

In bovenstaande tabel ontbreken Turkse en Marokkaanse vrouwen omdat deze nau-

1 De responsgroep heeft een omvang van 3.995 personen. Hieronder bevinden zich 984 autochtone Nederlanders. De groepen 25-35 jaar (1270) en 35-50 jaar (1280) zijn het grootst. De groepen tot 25 jaar (583) en 50 jaar en ouder (862) het kleinst.

2 *Notitie Lidver 21 december 1994*, Bron: SPVA-'91, ISEO/EUR.

welijks voorkomen als hoofden van huishoudens. Dit in tegenstelling tot Surinaamse en in nog hogere mate Antilliaanse vrouwen die juist relatief vaak als hoofden van huishoudens worden aangemerkt. Het feit dat de cijfers alleen betrekking hebben op hoofden van huishoudens betekent dat de uitkomsten niet generaliseerbaar zijn naar de totale groepen allochtonen. Daarnaast hebben de cijfers niet alleen betrekking op sport- maar ook op gezelligheidsverenigingen. De georganiseerde sportdeelname zal dus lager liggen dan hier wordt aangegeven.

De reële sportdeelname zal waarschijnlijk lager liggen, hoewel dat op voorhand moeilijk is vast te stellen omdat:

- enerzijds de gezelligheidsverenigingen de cijfers hoger doen uitvallen (door lidmaatschappen van migrantenclubs, hobbyverenigingen, kaartverenigingen etc.);
- anderzijds de cijfers geen betrekking hebben op deelname aan sportieve activiteiten die buiten de verenigingskaders plaatsvinden, zoals voetballen in het park, sporten in de sportschool en het buurthuis of trimmen in het bos.

TNO

Methodiek

De etniciteit van de schoolgaande kinderen is afgeleid van het land van herkomst van de vader. Hierbij is in principe gebruik gemaakt van de nationaliteit van de vader met uitzondering van degenen met de Nederlandse nationaliteit die in Suriname of op de Antillen geboren zijn. Bij kinderen uit een één-oudergezin zonder vader is het land van herkomst van de moeder genomen. Van de onderzoeksgroep is 89% van Nederlandse afkomst, 4% van Turkse of Marokkaanse afkomst, 2% van Surinaamse of Antilliaanse afkomst en 5% van 'andere' niet-Nederlandse afkomst. In de grote steden zijn de hoogste percentages niet-Nederlandse leerlingen (31 %) en op het platteland de laagste (4%). Onder sport wordt zowel sport op school en bij sportclubs verstaan als ongeorganiseerde sport en het fietsen van en naar school. Sporten als dammen, schaken, snookeren en vissen zijn in dit onderzoek niet als sporten beschouwd.

Uitkomsten

Het is zinvol om eerst te kijken naar de belangrijkste achtergrondgegevens van de allochtone kinderen. Kinderen van Turkse en Marokkaanse afkomst volgen naar verhouding vaker MAVO of HAVO, Surinaamse en Antilliaanse kinderen het LBO of MAVO en andere niet-Nederlandse kinderen HAVO of VWO. Surinaamse/Antilliaanse kinderen komen vaker uit een één-oudergezin (ruim éénderde) dan kinderen uit andere etnische groepen. Kinderen van niet-Nederlandse herkomst en kinderen van laag-opgeleide ouders gaan relatief vaker in de grote stad naar school. Tabel 2 geeft deze uitsplitsingen precies weer.

Tabel 2: Lidmaatschap van sportclub(s) van leerlingen groep 7/8 BaO en klas 2 VO naar achtergrondkenmerken (n=2765)

Achtergrondkenmerken	% lid van sportclub(s)
Onderwijs: - groep 7/8 basisonderwijs - klas 2 voortgezet onderwijs	72 % 63 %
Onderwijsniveau: - basisonderwijs - LBO-MAVO - MAVO-HAVO - HAVO-VWO	72 % 53 % 63 % 72 %
Gemeentegrootte: - platteland - stad - grote stad	71 % 68 % 53 %
Etniciteit: - Nederlands - Surinaams/Antilliaans - Turks/Marokkaans - anders	70 % 42 % 34 % 56 %
Schoolopleiding ouders: - (geen) lagere school - LBO/MAVO - HAVO/VWO/MBO - HBO/Universiteit	45 % 68 % 70 % 80 %

Bijlage 2:

Methodieken gemeentelijke bewonersenquêtes

Amsterdam (Hooft, 1987)

In 1987 is het eerste (en tot nu toe enige) brede onderzoek verricht naar de sportdeelname van etnische minderheidsgroepen, zowel binnen als buiten verenigingsverband in Amsterdam. Later is hier een meer kwalitatieve analyse aan gewijd³. In de rapportage is de nadruk gelegd op verschillen in deelname tussen etnische groepen, generaties en mannen en vrouwen. Sport wordt in dit onderzoek opgevat als alle sportieve activiteiten die men beoefent in verenigingsverband, op school, bij sportinstuiven en in de openbare ruimte. Aan de schriftelijke enquête is een lijst met 75 takken van sport toegevoegd. Wandelen in het park of fietsen worden als sport aangemerkt. Respondenten zijn 'sporter' wanneer zij op welke wijze dan ook aan sport hebben gedaan in het jaar voorafgaand aan de enquête. Nagegaan is hoe vaak men buiten schooltijd aan sport heeft gedaan. Een actief sporter is iemand die minstens enkele keren per maand gedurende het voorafgaande jaar aan sport heeft gedaan.

De enquête is verspreid onder Surinamers, Turken, Marokkanen, Zuideuropeanen en Nederlanders. Gekozen is voor een aselechte steekproef uit het Bevolkingsregister van 200 huishoudens per etnische groep. Op deze wijze is informatie gevraagd over alle personen van 6 tot 40 jaar per huishouden. De respons was ongeveer 50%, behalve onder de Zuideuropeanen waarvan minder dan de helft de formulieren retourneerden⁴. De uitkomsten over Zuideuropeanen zijn hierdoor minder valide. Leeftijdscategorieën die worden onderscheiden zijn jongens en meisjes van 6-18 jaar, volwassen vrouwen van 19-39 jaar, jongeren (jongens van 19-25 jaar) en volwassen mannen van 25-39 jaar.

Arnhem (Gemeente, 1994)

In juni 1994 is 'een stadspanel' gevraagd naar de deelname aan sport en recreatieve activiteiten buiten de vakanties om. Het stadspanel is een aselechte steekproef van 1100 inwoners. Tien procent van de inwoners van Arnhem bestaat uit leden uit etnische minderheidsgroepen. De response onder deze groepen bedraagt 70%.

Den Haag (Warray, 1990)

Hierbij is sprake van een uitgebreidere methodiek. In het rapport wordt verslag gedaan van een breed opgezet onderzoek dat betrekking heeft op Hagenaars van Surinaamse, Turkse, Antilliaanse en Marokkaanse afkomst (naar nationaliteit en geboorteland) die 15 jaar of ouder zijn. De stratenenquête komt overeen met de methodiek van een bewonersenquête. Deze is ingebed in een bredere methodiek. De kwantitatieve gegevens zijn verkregen via:

- een stratenenquête (responsgroep 443 personen) in vier wijken waar veel allochtonen wonen;
- turven van allochtonen die gebruik maken van gemeentelijke sportaccommodaties en deelnemen aan gemeentelijke sportinstuiven;

3 Hooft, J., afdeling Onderzoek en Statistiek en afdeling Sport en Recreatie van de gemeente Amsterdam, *We willen wel*,

maar ... *Onderzoek naar sportdeelname van etnische minderheidsgroepen*. Amsterdam: 1987.

4 De responsgroep bestaat uit 178 Surinamers, 218 Turken, 178 Marokkanen, 100 Zuideuropeanen en 220 Nederlanders.

- vragenlijsten die verzonden zijn aan sportverenigingen en sociaal-culturele organisaties.

Haarlem (Gemeente, 1992)

In 1991 vond een telefonische enquête plaats onder een steekproef van 600 Haarlemse huishoudens. Dit komt overeen met 1500 inwoners tussen de 6 en 75 jaar. Daarnaast is dezelfde vragenlijst afgenomen onder een steekproef van Turkse en Marokkaanse huishoudens (ca. 200 personen). Deze groepen vormen samen 70% van alle buitenlanders (inwoners met een niet-Nederlandse nationaliteit) in Haarlem. Tolken legden na een telefonische afspraak de vragen mondeling voor tijdens een huisbezoek. Onder sport worden die activiteiten geschaard die organisatorisch zijn ondergebracht bij NOC*NSF, aangevuld met verwante activiteiten die niet officieel erkend zijn zoals fitness, bodybuilding, aerobics, skateboarden en talloze vechtsporten.

Rotterdam (Gemeente, 1992)

Het Omnibuseronderzoek is een schriftelijk onderzoek onder de Rotterdamse bevolking van 16-75 jaar waarop de verschillende gemeentelijke diensten kunnen 'inschrijven'. Er is een apart onderzoek onder Turken en Marokkanen gehouden ('*Migrantenomnibus 1992*'). Het begrip sporter is ruim geïnterpreteerd: men wordt gerekend tot sporter wanneer minimaal 12 maal per jaar aan sport of bewegingsrecreatie gedaan wordt. Hieronder worden ook dansen, ballet en fiets- en wandeltochten verstaan. Het aantal allochtone respondenten is 148.

Utrecht (Gemeente, 1994)

De stadspeiling is een telefonische omnibuserenquête onder de Utrechtse bevolking van 18 jaar en ouder. Op aselechte wijze zijn 1041 enquêtes uitgevoerd waarbij een respons is bereikt van 72%. Voor een representatieve vertegenwoordiging van Utrechters van Turkse en Marokkaanse afkomst is gebruik gemaakt van een aanvullende lijst namen en telefoonnummers uit het bevolkingsregister. Hiervoor zijn tevens tolken ingeschakeld. Andere etnische groepen zijn niet in het onderzoek vertegenwoordigd.

Sport wordt beschouwd als 'een lichamelijke activiteit'. Het gaat om sporten die wel eens gedurende het jaar beoefend worden, dus niet in vakanties. Schaken en vissen tellen niet mee.

Bijlage 3:

Methodieken verenigingsenquêtes

Amersfoort (Van Schelven, 1993)

Door middel van een schriftelijke enquête onder Amersfoortse sportorganisaties (verenigingen en sportscholen die zijn aangesloten bij de Amersfoortse Stichting voor Sport en Recreatie⁵) zijn cijfers verzameld over de deelname aan sport van etnische groepen. De enquête werd gehouden in het voorjaar van 1990. Van de 111 sportorganisaties reageerden er 101. Waar vragen onbeantwoord bleven, werd gebruik gemaakt van bestaande gegevens. Etnische groepen die worden onderscheiden zijn Turken, Marokkanen, Surinamers, Antillianen en een groep overigen/onbekend. De omvang van deze groepen is gebaseerd op een synthese van nationaliteit en geboorteland. Sportdeelname blijft via de gehanteerde methodiek beperkt tot lidmaatschap van verenigingen en bezoekers van sportscholen. Van de totale bevolking van Amersfoort (100.000 inwoners) wordt 5,5% gerekend tot allochtone groepen op basis van nationaliteit en geboorteland. De grootste etnische groepen zijn de Turken en Marokkanen. In tegenstelling tot de autochtone Amersfoortse bevolking is de meerderheid van de Turken en Marokkanen (70%) jonger dan 30 jaar.

Amsterdam (Kraan, 1992)

Na telefonisch contact met de bonden is een indeling gemaakt in sporten waaraan in Amsterdam minder dan 1% allochtonen deelneemt⁶ en sporten waarbij dit percentage hoger is dan 1%⁷. Allochtoon wordt in dit onderzoek opgevat als 'etnische afkomst', onderverdeeld naar de meest voorkomende nationaliteiten. Uit de ruim duizend sportverenigingen in Amsterdam is een steekproef getrokken van 145 algemene verenigingen (met merendeels autochtone leden) voor die sporten waaraan meer dan 1% allochtonen deelneemt. Ook zijn alle 42 categorale verenigingen waar voor het grootste deel allochtonen sporten in het onderzoek meegenomen. Van 93% van deze verenigingen zijn de gevraagde gegevens verkregen. Vervolgens is het aandeel allochtone leden berekend van de algemene verenigingen en de categorale clubs. Bovendien is elke tak van sport afzonderlijk onderzocht op participatie van Marokkanen, Turken, Surinamers, Antillianen en overige allochtonen.

Den Haag (Accatone, 1993)

Aan Haagse sportbonden is gevraagd aan te geven hoeveel allochtonen aan de betreffende tak van sport deelnemen. Tevens werd verzocht daarbij onderscheid te maken tussen mannen en vrouwen. Daarnaast is een steekproef getrokken van 120 Haagse sportverenigingen uit het bestand van 397 Haagse clubs⁸. De respons bedraagt 63%. Daarbij wordt aangetekend dat de non-respons optreedt als gevolg

5 Nagenoeg alle sportverenigingen en sportscholen zijn aangesloten bij deze lokale koepelorganisatie.

6 Dit zijn: bergsport, bowling, bridge, darts, frisbee, go, golf, handboogschieten, hockey, ijshockey, jeu de boules, kaatsen, kano, kegelen, klaverjassen, luchtvaartsport, motorsport, onderwatersport, paardrijden, roeien, schaatsen, schietsport, triathlon, wandelsport en wielrennen. Hierbij inbegrepen zijn sporten waarbij pas naderhand is gebleken dat het deelnamepercentage lager is dan 1%.

7 Deze grens van 1% is een keuze van de onderzoekers.

8 Op een vergelijkbare manier als de onderzoekers van *Beweging in kleur* dat eerder in Amsterdam hebben gedaan.

van 'dubbel-adressen' of 'onbereikbare personen' en derhalve niet wordt beschouwd als selectief. Via omrekening en weging is een schatting gemaakt van de georganiseerde sportdeelname van allochtonen. Sport heeft door deze methodiek alleen betrekking op verenigingslidmaatschap. In de rapportage wordt het begrip 'allochtoon' niet geoperationalseerd. In feite is dat ook niet nodig voor zover het de verzameling van gegevens betreft omdat de verenigingsbestuurders de aantallen per nationaliteit moeten aankruisen. Waar die zich op baseren wordt niet duidelijk. Voor de Haagse gegevens over aantallen allochtonen per bevolkingscategorie wordt uitgegaan van nationaliteiten en (gezien het aandeel Surinamers en Antillianen) geboorteland in 1990.

Dordrecht (Monster, 1994)

De onderzoeker heeft met behulp van verenigingsenquêtes gegevens verzameld over de mate waarin allochtonen zijn aangesloten bij sportverenigingen in Dordrecht. Aan het onderzoek hebben 24 verenigingen deelgenomen in 10 takken van sport waarvan bekend is dat allochtonen eraan deelnemen. Een sportschool heeft ook meegewerkt aan het onderzoek. In totaal zijn er 62 sportverenigingen en sportscholen actief in deze takken van sport. Binnen de geselecteerde verenigingen sporten ruim 9 duizend mensen. Allochtonen zijn die inwoners van Dordrecht die een andere dan de Nederlandse nationaliteit hebben en degenen (of de ouders) die uit een ander land van herkomst afkomstig zijn. Volgens deze omschrijving is bijna 14% van de Dordtse bevolking van 6 jaar en ouder van allochtone afkomst. Turken en Antillianen/Surinamers vormen de grootste allochtone groepen. Onder de jongste leeftijdsgroepen worden verhoudingsgewijs de meeste allochtonen aangetroffen.

Groningen (Gemeente, 1991)

In seizoen 1990/1991 heeft de gemeente Groningen vragenlijsten naar alle sportverenigingen en enkele sportscholen gestuurd. In de begeleidende brief is melding gemaakt van een allochtonenproject. Van de 326 verenigingen en sportscholen hebben er 274 meegewerkt waarmee een respons van 84% is bereikt. Het aantal in Groningen woonachtige allochtonen is gebaseerd op nationaliteit volgens het bevolkingsregister, schattingen van aantallen Surinamers, Antillianen, Molukkers en woonwagengebouwen door allochtone organisaties en een schatting van overige nationaliteiten van niet-geregistreerden. Daarmee komt de onderzoeker op een aantal van 19.366 allochtonen hetgeen overeenkomt met 11,5% van de Groningse bevolking. Allochtonen worden omschreven als *"mensen uit de doelgroep die in een economische en sociale achterstandspositie verkeren en oorspronkelijk uit niet-westerse landen komen of oorspronkelijk wel uit westerse landen komen maar leven in een woonwagen."* Onder sporters wordt verstaan *"alle mensen die zich hebben aangemeld als lid van een sportvereniging of sportschool."*

Leiden (Gemeente, 1993)

In Leiden is een enquête gehouden onder alle lokale sportverenigingen. Er zijn 121 formulieren verstuurd naar even zoveel clubs. Er kwamen 83 ingevulde formulieren terug: een respons van 69%. In geval van non-respons heeft de gemeente de meest recente cijfers opnieuw uit de kast gehaald. De cijfers hebben betrekking op verenigingsleden van alle leeftijden. In de enquête is een vraag opgenomen over het aantal allochtone junior- en seniorleden. Onvermeld blijft wat onder allochtoon wordt verstaan. Dit moeten de invullers van de verenigingen maar uitmaken.

Bijlage 4:

Methodiek wijkgericht onderzoek

Enschede (Gemeente, 1994)

Aan de hand van een statistische analyse van het databestand van de jeugdsporters in Enschede is de deelname aan sport bij verenigingen van de jeugd tot 18 jaar bepaald. Hiervoor is gebruik gemaakt van de aanvraaggegevens voor jeugdsport-subsidie. Sinds 1991 wordt bekeken hoe de deelname verschilt per wijk en buurt, tak van sport en vereniging. Aan de probleemstelling is een vraag over sportdeelname door migranten toegevoegd. Sportdeelname van jeugdigen is gezien de methodiek gekoppeld aan verenigingslidmaatschap. Het onderzoeksmateriaal bevat echter geen nationaliteits- of etniciteitsgegevens. Via het woongebied is toch getracht daarover een uitspraak te doen. Hierbij wordt impliciet verondersteld dat *"(...) er binnen het woongebied (gemiddeld genomen) geen verschil is in sportdeelname tussen de diverse bewoners"*. Omdat dit toch het geval zou kunnen zijn, biedt de variabele sociaal-economische positie als toetsingsgrootte uitkomst. Deze toetsing is gebaseerd op de Rotterdamse onderzoeksuitkomst dat verschil in sportdeelname grotendeels wordt bepaald door de sociaal-economische positie van inwoners. Toetsing in Enschede vindt derhalve in twee stappen plaats:

- is er een verschil in sportdeelname tussen postcodegebieden, in relatie tot het percentage migranten?
- blijft dit verschil gehandhaafd als wordt gecorrigeerd voor de mate van sociale achterstand van de postcodegebieden?

Onderstaande tabel geeft het resultaat accuraat weer.

Tabel 3: Sportdeelname in postcodegebieden in relatie tot het percentage migranten in Enschede in 1994⁹

Aandeel migranten in postcodegebied	Deelname-percentage sport	Deelname-percentage voetbal	Deelname-percentage resterende sporten	Aantal jeugdleden	Bevolking van 5 t/m 17 jaar in postcodegebieden
0	61%	17%	44%	3.177	5.130
0,1-5,8	56%	15%	42%	1.804	3.203
5,8-14	49%	15%	34%	2.019	4.144
14-25	34%	14%	19%	1.394	4.162
25-100	25%	14%	11%	1.024	4.171
Onbekend	-	-	-	167	70
Aantal		3.170	6.355	9.525	20.880

⁹ Hier is wel op zeer spitsvondige wijze maar ook met een wel heel vreemde omweg materiaal verzameld dat in eerste instantie niet persoons- en dus ook niet-nationaliteitsgebonden is, om er vervolgens wel nationaliteitsgerelateerde uitspraken over te doen. Dat is weliswaar mogelijk (zoals is gedemonstreerd) maar heeft als nadeel dat de empirie onzichtbaar blijft en de resultaten een wankel basis hebben. Dit heeft tot gevolg dat conclusies beperkt blijven tot een enkele tak van sport (voetbal) en een enkele achterstandsbuurt.

Bijlage 5:

Aanvullende uitkomsten gemeentelijke onderzoeken

Amsterdam (Hooft, 1987)

Tabel 4: Percentages actieve sporters onder allochtonen en autochtonen naar leeftijdscategorie en opleidingsniveau in Amsterdam (1987)

Opleidingsniveau	Allochtonen van 6-25 jaar	Autochtonen van 6-25 jaar	Allochtonen van 26-39 jaar	Autochtonen van 26-39 jaar
Lager onderwijs of minder	74%	- ¹⁰⁾	51%	-
Middelbaar onderwijs	84%	86%	70%	71%
HBO of meer	-	86%	-	89%
Totaal	79%	88%	63%	89%

De nadruk die in het Amsterdamse onderzoek wordt gelegd op de relaties tussen sportdeelname, etniciteit en opleidingsniveau vloeit voort uit de kennis die dan beschikbaar is uit een onderzoek van Brassé naar hetzelfde onderwerp in Dordrecht en Eindhoven¹¹. Meer dan Brassé legt Hooft een verband tussen de populariteit van sporten in de landen van herkomst en de sportdeelname van allochtonen in Nederland. Surinaamse en Zuid Europese mannen hebben over het algemeen een grotere sporttraditie opgebouwd in de landen van herkomst in vergelijking met Turkse en Marokkaanse mannen. Van de Surinamers was 40% lid van een Surinaamse sportclub tegenover 9% van de Turkse en Marokkaanse mannen. Mannen deden ongeveer twee keer zo vaak aan sport in het land van herkomst dan vrouwen. Surinaamse vrouwen wijken in positieve zin iets van dit algemene beeld af. Mannen zetten hun sportgedrag dat zij in het land van herkomst hebben ontwikkeld in de meeste gevallen voort in Nederland. Vrouwen doen dat veel minder.

Surinamers en Zuid Europeanen beoefenen meer takken van sport dan Turken en Marokkanen omdat in de laatste twee landen sportbeoefening minder populair is en de verscheidenheid aan sporten van beperkte aard is.

¹⁰ Aantal is te klein om een betrouwbare uitspraak te doen.

¹¹ Brassé, P., *Jonge migranten en hun vrije tijd. Het sport- en vrijetijdsgedrag van jonge Turken en Marokkanen in Eindhoven en Dordrecht*. Amsterdam: Instituut voor Sociale Geografie, Universiteit van Amsterdam, 1985. Een van de conclusies in dit onderzoek luidt dat "(...) jonge mannelijke migranten zeker niet minder sporten dan Nederlandse leeftijdsgenoten van dezelfde sexe en met vergelijkbare opleiding, maar waarschijnlijk meer". Hij baseert dit op het percentage veel-sporters onder Turkse en Marokkaanse jongeren in zijn onderzoek, in vergelijking met het percentage veel-sporters onder Nederlandse jongeren in het onderzoek van Manders en Kropman. Hierbij past de opmerking dat uitkomsten van verschillende onderzoeken met elkaar worden vergeleken hetgeen op bezwaren stuit gezien de doelgroep en de problematische onderzoekbaarheid daarvan. Bovendien zijn de percentages sporters en ook veel-sporters onder jongeren bij het gebruik van de definitie van sport van Manders en Kropman zo hoog dat de vraag gesteld mag worden wat de waarde is van dergelijke uitkomsten.

Bij de schoolgaande jeugd spelen ook de invloed van het bewegingsonderwijs en buitenschoolse sportactiviteiten een rol in de keuze voor de sportbeoefening. Over het algemeen is er weinig verschil in deelname aan schoolsportactiviteiten (sportkennismakingslessen, schoolzwemmen, sportdagen, vakantietoernooien en school-sportclubs) tussen Nederlandse en etnische minderheidsgroepen. Jongens doen niet of nauwelijks vaker mee aan dergelijke activiteiten dan meisjes.

Amsterdam (Kraan, 1992)

Tabel 5 geeft een overzicht van de takken van sport waarin allochtonen vertegenwoordigd zijn met de deelnamepercentages van het totale ledenbestand uit de steekproef en de hierin hoogst vertegenwoordigde allochtone groepen.

Tabel 5: Ranglijst takken van sport en deelname door allochtone groepen aan algemene sportverenigingen in 1992

Takken van sport	Deelnamepercentage allochtonen aan algemene Amsterdamse sportverenigingen	Sterkst vertegenwoordigde allochtone groepen
25 takken van sport tezamen	17%	Turkse en Marokkaanse jongens, Surinaamse en Zuid-Europese/overige allochtone mannen
American football	49%	Nagenoeg allemaal Surinaamse mannen
Boksen	39%	Merendeels Surinaamse en Marokkaanse mannen en jongens
Cricket	38%	Hoofdzakelijk Zuid-Europese/overige allochtone mannen
Oosterse vechtsport/fitness en aerobics	32%	Tamelijk evenredig verdeeld over voornamelijk jongens en vrouwen uit de diverse allochtone groepen
Voetbal	24%	Turkse en Marokkaanse jongens en Surinaamse en Antilliaanse mannen
Krachtsport	24%	Hoofdzakelijk Surinaamse mannen en vrouwen, Marokkaanse en Zuid-Europese/overige allochtone mannen en Turkse jongens
Basketbal	24%	Surinaamse en Antilliaanse jongens en Surinaamse meisjes
Dammen	20%	Surinaamse mannen
Tafeltennis	20%	Surinaamse en Zuid-Europese/overige allochtone jongens en mannen
Turnen	20%	Surinaamse jongens en mannen en jongens uit de andere allochtone groepen

Takken van sport	Deelnamepercentage allochtonen aan algemene Amsterdamse sportverenigingen	Sterkst vertegenwoordigde allochtone groepen
Judo	19 %	Voornamelijk Marokkaanse en Surinaamse jongens
Badminton	15 %	Mannen en vrouwen uit Zuid-Europese/overige allochtone groepen
Honk- en softbal	14 %	Antillianen en in mindere mate Surinaamse mannen
Atletiek	10 %	Hoofdzakelijk Surinaamse jongens en mannen
Handbal	10 %	Surinaamse meisjes en vrouwen
Schermen	10 %	Grotendeels mannen en vrouwen uit Zuid-Europese/overige allochtone groepen
Rugby	9 %	Mannen uit Zuid-Europese/overige allochtone groepen
Zwemmen	9 %	Voornamelijk Turkse, Marokkaanse en Surinaamse jongens en meisjes
Korfbal	8 %	Surinaamse, Marokkaanse en Zuid-Europese/overige allochtone groepen
Volleybal	7 %	Surinaamse, Antilliaanse en Zuid-Europese/overige allochtone groepen
Squash	6 %	Mannen uit Suriname en Zuid-Europese/overige allochtone groepen
Tennis	5 %	Mannen en vrouwen uit Suriname en Zuid-Europese/overige allochtone groepen
Biljart	4 %	Mannen uit Suriname en Zuid-Europese/overige allochtone groepen
Schaken	4 %	Mannen uit Zuid-Europese/overige allochtone groepen
Watersport	4 %	Antilliaanse mannen en mannen uit Zuid-Europese/overige allochtone groepen

Tabel 4 geeft niet aan welke takken van sport in absolute zin het meest door allochtonen beoefend worden. Dat zal ongetwijfeld de Engelse variant van het voetbal zijn en niet de Amerikaanse. Wel geeft de tabel een duidelijk beeld van takken van sport waarin diverse allochtone groepen al of niet redelijk zijn vertegenwoordigd binnen algemene (niet-categoriale) Amsterdamse sportverenigingen. Nogmaals wordt in herinnering gebracht dat in een groot aantal takken van sport

geen of een verwaarloosbaar aantal allochtonen zijn terug te vinden in Amsterdamse clubs.

Amsterdam (Gemeente, 1994)

Kinderen van 4-11 jaar

22% van de Amsterdamse kinderen van 4-11 jaar is lid van een sportvereniging. Dat is aanmerkelijk lager dan het landelijk gemiddelde van 48% (ITS, 1993). Autochtone kinderen stijgen met 30% boven het stedelijk gemiddelde uit. Zeven van de tien Marokkaanse en Turkse kinderen en driekwart van de Surinaamse en Antilliaanse kinderen zijn 'niet-actief' wat wil zeggen dat zij geen lid zijn van een vereniging op sociaal of cultureel gebied. Gemiddeld ligt dat percentage op 55%.

Jongeren van 13-18 jaar

13-18 jarigen hebben relatief weinig vrijetijd. In tegenstelling tot de jongste jeugd bestaat er nauwelijks verschil in zwembadbezoek buiten schooltijd tussen de allochtone en autochtone jongeren. Vier van de vijf jongeren van 13-18 jaar hebben het afgelopen jaar wel eens gezwommen in een Amsterdams zwembad. In deze leeftijdscategorie doet 60% geregeld aan intensieve sportbeoefening. Jongens wat meer dan meisjes en 13-15 jarigen vaker dan 16-18 jarigen. Allochtone jongeren (55%) sporten minder vaak dan autochtonen (65%). In totaal is 38% lid van een sportvereniging. Allochtone jongeren (23%) zijn in het verenigingsleven sterk ondervertegenwoordigd. Zij zijn wel vaker aan te treffen bij sportinstuiven (22%) dan autochtone jongeren (20%). De onderzoekers leggen hierbij een verband met een *"trend (...) dat er steeds meer buiten verenigingsverband wordt gesport"*. De populairste sporten zijn voetbal (21%), tennis (10%), aerobics en fitness (9%) en vecht- en verdedigingssporten (6%)¹².

Jong-volwassenen van 19-25 jaar

Allochtonen in deze leeftijdsfase sporten. fietsen en wandelen minder vaak. Zij bezoeken ook minder vaak dan gemiddeld een zwembad (49% ten opzichte van het gemiddelde van 56%). Meer dan de helft van alle jong-volwassenen (55%) neemt geregeld deel aan inspannende sportbeoefening. Dat is minder dan de jongeren van 13-18 jaar. Ruim een kwart (26%) is lid van een sportvereniging. Ook in deze leeftijdsperiode blijven allochtonen achter bij inspannende sportbeoefening (41%) en lidmaatschap van sportvereniging (12%). Wel nemen zij met 12% wat vaker deel aan sportinstuiven dan autochtone Amsterdammers (8%). De top 5 van populaire takken van sport is qua samenstelling onveranderd. De volgorde is wel gewijzigd: voetbal is gedaald tot 10% en zwemmen (13%) is de meest beoefende sport geworden, gevolgd door aerobics en fitness (11%).

¹² In welke mate verenigingen *als gevolg van* deze trend minder populair zouden zijn is onduidelijk. De meest beoefende sporten voetbal en tennis worden in de meeste gevallen binnen verenigingen beoefend. Zwemmen en vechtsporten kunnen particulier worden beoefend, maar worden bij regelmatige beoefening meestal in clubverband gedaan.

Zwaard had in 1982 al onderzoek gedaan naar de achtergronden van sportbeoefening onder allochtone jongeren. Hij interviewde daarvoor 61 Turkse en Marokkaanse jongeren van 15-25 jaar¹³. Alle geïnterviewde jongeren die lid zijn van een sportvereniging of -school zijn drie jaar of langer in Amsterdam, in tegenstelling tot de niet-leden. Daarnaast wordt een samenhang gevonden tussen verblijfsduur en sportdeelname in eigen kring. Onder Turken en Marokkanen die niet in verenigingsverband sporten zijn meer schoolgaande dan werkende jongeren aangetroffen. In het onderzoek is geen significante relatie gevonden tussen lidmaatschap van een sportclub en de aard van de dagelijkse bezigheden. Ook in dit onderzoek zijn voetbal en vechtsport het meest populair onder de Turkse en Marokkaanse jongeren. Marokkanen die lid zijn van een club leggen meer de nadruk op prestatie, terwijl het Turkse jongeren meer gaat om contact met teamgenoten en de groepsband.

Den Haag (Warray, 1990)

De deelname neemt voor alle bevolkingsgroepen met de leeftijd gestaag af. Mannelijke Haagse migranten hebben een voorkeur voor voetbal (54% op veld en 23% in de zaal), vechtsporten (19%), zwemmen (18%), krachtsporten (12%) en atletiek (13%). Allochtone vrouwen doen voornamelijk aan fietsen/wandelen (36%), zwemmen (27%), aerobics/fitness (26%) en in mindere mate ook aan gymnastiek (18%). Van de sportieve allochtone mannen doet 47% aan sport in georganiseerd verband, tegen 40% bij de vrouwen. Jongens en jonge mannen in de leeftijd van 15-24 jaar sporten het meest in georganiseerd verband (51%).

De lokaties waar migranten sport beoefenen zijn vooral gemakkelijk bereikbare en goedkope openbare voorzieningen zoals in parken, op pleinen of op het strand (samen 35%), buurthuizen (26% van de vrouwen en 8% van de mannen) en zwembaden (vrouwen: 21% en mannen: 11%). Mannen maken meer gebruik van sportvelden (28%) en sporthallen (ca. 20%). Hoewel dit per wijk verschilt, nemen allochtone mannen en vrouwen ongeveer even vaak deel aan gemeentelijke sportstimuleringsactiviteiten als autochtone mannen en vrouwen. Er is geen verband gelegd tussen sportdeelname en sociaal-economische positie.

Haarlem (Gemeente, 1992)

Tennis (12%), zwemmen (9%), gymnastiek (8%), voetbal en fitness (6%) zijn het meest populair onder de sporters. De helft van de sporters is aangesloten bij een sportvereniging. Meer dan 90% van de sporters beoefent sport tenminste één keer per week. Mannen (59%) doen iets meer aan sport dan vrouwen (51%). De sportdeelname neemt af met de leeftijd, met uitzondering van de vrouwen in de leeftijd van 18-24 en 35-44 jaar waarbij de deelname juist weer toeneemt.

Onder Turken in Haarlem is zwemmen de meest beoefende sport (16%), gevolgd door voetbal (15%). Vechtsporten komen op de derde plaats (3%). Zwemmen wordt iets meer door vrouwen beoefend en voetbal uitsluitend door mannen. Ook onder de Marokkaanse mannen is voetbal de populairste sport.

¹³ Zwaard, S.P., in opdracht van de afdeling Sport en Recreatie van de gemeente Amsterdam, *Sportbeoefening in clubverband door Turkse en Marokkaanse jongeren te Amsterdam. Verslag van een verkennend onderzoek*. Vakgroep Bewegingsagogiek, IFLO, Vrije Universiteit. Amsterdam: 1984.

Bijlage 6:

Bronnenlijst eerste enquête ronde

Schema 1: Gemeentelijke gegevens sportdeelname, beleid en activiteiten met betrekking tot allochtonen

Gemeente en uitgave	Omschrijving activiteiten	Deelnamegegevens allochtonen	Beleidsgegevens
Amsterdam			
Amsterdams Bureau Onderzoek en Statistiek, 1994, <i>Amsterdam in 2005</i>	nee	deelnamegegevens bewonersenquête	nee
Gemeente Amsterdam, verschillende jaren, <i>Jaarverslagen Afdeling sport en recreatie 1987, 1988 1990, 1991, 1992, 1993</i>	ja	nee	ja
Gemeente Amsterdam, <i>Allochtone sportorganisaties in Amsterdam 1990, 1993</i>	nee	deelnamegegevens sportverenigingen	nee
Gemeente Amsterdam, O & S en sectie Sport en Recreatie en externe bureau's, <i>Diverse sportdeelname-onderzoeken (o.a. 1985, 1988, 1990, 1991 en 1992)</i>	ja	deelnamegegevens bewonersenquêtes	ja
Bureau Sport, 1994, <i>Allochtoon kader</i>	nee	deelnamegegevens sportverenigingen	ja
Bureau sport, 1994, <i>Evaluatie van ongebonden sportprojecten voor allochtonen</i>	ja	nee	ja
Bureau Sport, 1994, <i>Sportsponsoring van allochtone sportverenigingen</i>	nee	nee	nee
Bruinink H., M. v.d. Gugten, F. Kemper, 1990: <i>Sportverenigingen in Amsterdam: Zwart-Wit of Kleurrijk?</i>	nee	deelnamegegevens sportverenigingen	ja
Kraan, H.G.W., Y Duivenvoorden, 1992, <i>Beweging in kleur, een onderzoek naar de deelname van allochtonen aan Amsterdamse sportverenigingen</i>	nee	deelnamegegevens sportverenigingen	nee
Rotterdam			
Gemeente rotterdam: 1993, <i>Sportdeelname in Rotterdam</i>	nee	deelnamegegevens bewonersenquête	nee
DSP/Dienst Recreatie Rotterdam, 1994, <i>Dossier Sportieve vernieuwing</i>	nee	nee	ja
Brok N.A.M. de, 1991, <i>Vrijtijdsbehoeften van migranten in Rotterdam</i>	nee	nee	nee
Rijpma S.G., 1987, <i>Sport doen en sport kijken</i>	ja	deelnamegegevens bewonersenquête ¹⁴	nee

14 Deze bewoners-enquête richt zich op mensen met een nederlandse nationaliteit.

Gemeente en uitgave	Omschrijving activiteiten	Deelnamegegevens allochtonen	Beleidsgegevens
Den Haag			
Gemeente Den Haag, 1994, <i>Actieplan sport en recreatie</i>	ja	nee	ja
Gemeente Den Haag, 1994, <i>Facetbeleid migranten</i>	ja	nee	nee
Warray Onderzoeksbureau, 1990, <i>Als we de ruimte hadden dan... Een onderzoek naar de deelname aan sport en sportieve recreatie van haagse migranten</i>	nee	deelnamegegevens straat enquêtes	nee
Buro Accatone, 1993, <i>Haagse allochtonen in de sportvereniging</i>	nee	deelnamegegevens via sportverenigingen	ja
Utrecht			
Gemeente Utrecht, 1993, <i>beleidsnota Sport en recreatie</i>	nee	nee	ja
Gemeente Utrecht, 1993, <i>Enquete wijk-gerichte kennismakingscursussen</i>	nee	deelnamegegevens aan projecten	nee
Gemeente Utrecht bureau sportstimulering, 1993, <i>Jaarplan 1994</i>	ja	nee	nee
Gemeente Utrecht, 1993 1994, <i>Jaarverslag 1992, 1993</i>	ja	deelnamegegevens aan projecten	nee
Gemeente Utrecht, 1994, <i>Stadspeiling 1994 sportdeelname</i>	nee	deelnamegegevens bewonersenquête	nee
Eindhoven			
Gemeente Eindhoven, 1992, <i>Nota produktvernieuwing sport en recreatie</i>	ja	nee	ja
Groningen			
Gemeente Groningen, 1993, <i>Allochtonen sportproject gemeente Groningen</i>	ja	deelnamegegevens projecten	ja
Gemeente groningen, 1994, <i>Project sport voor allochtonen, evaluatie en voorname</i>	ja	idem	ja
Gemeente Groningen, 1994, <i>Sportieve Vernieuwing</i>	nee	nee	ja
Tilburg			
Gemeente Tilburg, 1994, <i>Sportsubsidies vanaf 1995</i>	nee	nee	ja
Gemeente Tilburg, 1994, <i>Startnotitie verhoging participatie op het terrein van de vrije tijd</i>	ja	nee	ja
Haarlem			
Gemeente Haarlem, 1992, <i>Sportdeelname in Haarlem</i>	ja	deelnamegegevens bewonersenquête	ja
Gemeente Haarlem, diverse jaren, <i>Jaarverslagen</i>	ja	deelnamegegevens aan projecten	ja
Gemeente Haarlem, 1986, <i>Sport en minderheden</i>	nee	deelnamegegevens sportverenigingen	ja
Apeldoorn			
Gemeente Apeldoorn, 1990, <i>Nota minderhedenbeleid, terugzien en vooruitkijken</i>	nee	nee	ja
Gemeente Apeldoorn, 1989, <i>Nota sportbeleid Apeldoorn</i>	nee	nee	ja
Gemeente Apeldoorn, 1994, <i>Jaarverslag 1993 en werkplan 1994 sportstimulering</i>	ja	nee	nee

Gemeente en uitgave	Omschrijving activiteiten	Deelnamegegevens allochtonen	Beleidsgegevens
Enschede			
Fransen A., 1994, <i>Globaal overzicht sportstimulering allochtonen</i>	ja	deelnamegegevens projecten	nee
Fransen A., 1990, <i>Sport voor Allochtonen</i>	ja	nee	nee
Gemeente enschede, 1994, <i>Jeugsporters in Enschede</i>	ja	nee	nee
Nijmegen			
Gemeente Nijmegen, 1989, <i>Kleur in de sport</i>	nee	nee	ja
Gelderlander, 5-2-92, <i>Propaganda voor sport allochtonen</i>	ja	nee	ja
Gemeentelijke Sport federatie, <i>Zwemmen voor allochtone vrouwen en jeugd</i>	ja	nee	nee
Arnhem			
Gemeente Arnhem, 1993, <i>Arnhem, sportstad in beweging</i>	ja	nee	ja
Zaanstad			
Gemeente Zaanstad, 1991, <i>Beschrijving van het sportstimuleringsproject Zaanstad</i>	ja	nee	ja
Gemeente zaanstad, 1990, <i>Jongerenbeleid in Zaanstad</i>	nee	nee	ja
Gemeente zaanstad, 1991, <i>Spor(t)en naar straks ... straks nog spor(t)en!</i>	nee	nee	ja
Leiden			
Gemeente leiden, 1993, <i>Omvang sportbeoefening</i>	nee	aantal sportverenigingen met allochtonen	nee
SKIL Leiden, 1994, <i>verslag SKIL sportproject januari t/m september 1994</i>	ja	nee	nee
SKIL Leiden, 1994, <i>Verslag Sportopbouwwerk stichting SKIL 1993</i>	ja	nee	ja
SKIL Leiden, 1994, <i>Verslag Sportopbouwwerk stichting SKIL tweede helft 1993</i>	ja	nee	nee
Gemeente Leiden, 1990, <i>Sportopbouwwerk etnische minderheden Leiden</i>	ja	nee	ja
Gemeente Leiden, 1991, <i>Sportopbouwwerk 89-90</i>	ja	nee	ja
Amersfoort			
Gemeente Amersfoort, 1994, <i>Nota Stimulering Sport Deelname</i>	ja	deelnamegegevens projecten	ja
Stichting Spel en Sport, 1991, <i>Evaluatie sportstimuleringsbeleid etnische groepen Amersfoort</i>	nee	idem	ja
Gemeente Amersfoort, <i>Jaarverslagen 1987, 1988, 1990, 1991, 1992, 1993</i>	ja	nee	nee
Zoetermeer			
Gemeente Zoetermeer, 1994, <i>Nota Welzijnsvisie</i>	nee	nee	ja
Gemeente Zoetermeer, 1991, <i>Sportbeoefening in Zoetermeer</i>	ja	nee	nee

Gemeente en uitgave	Omschrijving activiteiten	Deelnamegegevens allochtonen	Beleidsgegevens
Deventer			
Gemeente Deventer, 1990, <i>Projecten Sportstimulering doelgroepen 1990 - 1993</i>	ja	deelname aan projecten	nee
Gemeente Deventer 1990, <i>Deventer Liever Sportiever, sportstimulering nu en in de toekomst</i>	nee	nee	ja

Schema 2: Overige gegevens sportdeelname, beleid en activiteiten met betrekking tot allochtonen¹⁵

Bron	Overzicht activiteiten	deelname gegevens allochtonen	beleidsgegevens
Gelderland	ja	deelname gegevens projecten	nee
Gelderse sportfederatie, 1994, <i>Historisch Overzicht Sporttoernooien</i>	ja	idem	nee
Gelderse sportfederatie, 1992 e.v., <i>Nieuwsbrief sport interactief</i>	ja	idem	ja
Gelderse sportfederatie, 1994, <i>Zwenproject sport interactief; voortgangrapportage 2+3</i>	ja	nee	nee
Gelderse sportfederatie: 1989, 1990, 1992, <i>Evaluatie verslag jeugdschaatsen</i>	ja	nee	nee
Regionale Schoolschaatscommissie gewest overijssel, gewest gelderland, 1994, <i>Schoolschaatsproject 93-94</i>			
Meloen J.D., P. Eersteling, 1994, <i>Er wordt wel een wat geroepen, Discriminatie van allochtonen in de amateursport</i>	nee	deelnamegegevens sportverenigingen	ja
Bosch P. van den, H.B.J. Lukassen, 1993, <i>Groeien naar verzelfstandiging, Een case study naar de informatievoorziening rond het project "Spel en sport voor etnische groeperingen" van de Landelijke Dienst voor Beweging, Recreatie en spel (BRES)</i>	ja	nee	ja
Beaujon E., 1986, <i>Minderhedensport in perspectief</i>	nee	deelnamegegevens bewoners-enquêtes	nee
Dortu Y, 1993, <i>Op de bres voor allochtoon kader</i>	ja	nee	ja
Instituut voor Sociologisch-Economisch Onderzoek, 1994, <i>Toegankelijkheid en Evenredigheid + aparte weergave landelijke gegevens lidmaatschap sport- of gezelligheidsverenigingen</i>	nee	deelnamegegevens bewoners-enquêtes	nee
NOC*NSF, 1994, <i>Overzicht projecten Sport = gaaf!</i>	ja	nee	nee
NOC*NSF, 1994, <i>Discriminatie Buitenspel</i>	nee	nee	ja
RISC Noordelijk Limburg, 1994, <i>Enquête Vrijetijdsbesteding</i>	nee	deelnamegegevens scholierenenquête	nee
Indumar Ogilviegroep, 1994, <i>Allochtonen in Nederland, het onderzoek</i>	nee	nee	nee
Amiabel J.B., <i>Sportbeoefening in Nederland</i>	nee	nee	nee
Gemeente Alkmaar, 1990, <i>Deelname aan sport Omnibusonderzoek 1990</i>	nee	deelnamegegevens bewoners-enquête ¹⁶	nee

15 Het merendeel van de provinciale sportraden of sportservice centra is benaderd over gegevens met betrekking tot allochtonen en sport. Het blijkt dat zij weinig tot geen gegevens hebben oversportdeelname. In de provincies Utrecht, Zuid- en Noord-holland werd in eerste instantie zelfs doorverwezen naar de vier grote steden.

16 Niet uitgesplitst naar allochtoon of autochtoon.

Bron	Overzicht activitei- ten	deelname gegevens al- lochtonen	beleids- gegevens
Schelven W. van (m.m.v. D. Pouw), <i>Succes en faalfactoren van allochtone sportorganisaties</i>	nee	nee	ja
Stichting Spel en Sport, 1984, Sport en de Minderheden, in <i>Spel en Sport</i> , jrg. 19 nr. 4	ja	nee	ja
Centraal Bureau voor de Statistiek, 1994, sportbeoefening 1991 in <i>Sociaal-culturele berichten 1994-11</i>	nee	nee	nee
Ministerie WVC, directie Sportzaken, 1991 (?), <i>Sport en Minderheden, Evaluatie projectenbeleid 1986 tot 1989</i>	ja	nee	ja
Sportraad Zuid-Holland:, 1991 1992 1993 <i>Resultaten en evaluatie sportprojectplan</i>	ja	nee	nee
Limburg Sportservice Limburg, 1989, <i>Sport voor etnische en culturele minderheden</i>	ja	nee	ja